

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2650>

Number: 32 , p. 459-480, Winter III 2015

**ÜRDÜN ÜNİVERSİTESİ
ŞERİA FAKÜLTESİ LİSANS FİKİH ÖĞRETİMİ
UNDERGRADUATE FIQH TEACHING
IN JORDAN UNIVERSITY FACULTY OF SHARIA**

Arş. Gör. Ramazan KORKUT

Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı

Özet

Öğretim programları eğitim ve yönetim politikasına, kısa ve uzun vadeli hedeflere, toplumsal ihtiyaçlara, programı kuşatan sosyal, kültürel ve ekonomik yapıya bağlı olarak farklılık gösterir. Farklı eğitim/öğretim tecrübelerinden yararlanmak suretiyle mevcut tecrübezi zenginleştirmek ve geliştirmek mümkündür. Genel anlamlıyla formal, informal, planlı veya plansız bir şekilde, bireyde istendik yönde davranış değişikliği meydana getirmek için icra edilen her türlü fikih faaliyeti, fikih eğitimi kapsamına girer. Fikih alanındaki bilgi, beceri ve değerlerin planlı bir süreç dâhilinde öğrenciye kazandırılması ise fikih öğretimi olarak isimlendirilebilir. Bu yönyle lisans ve lisansüstü düzeylerde bir program ve süreç dâhilinde yürütülen her türlü fikih faaliyeti, fikih öğretimi kapsamına girer. Fikih eğitim programlarının hedeflerini, içeriğini, eğitim durumlarını ve değerlendirme süreçlerini bizzat fikih hocalarımız belirlemektedir. Fikih öğretim ve öğrenimi alanındaki tecrübeye bir katkı sağlayacağını düşünerek, Ürdün Üniversitesi Şeria Fakültesindeki lisans fikih öğretim sistemini hedef, içerik ve yöntem gibi eğitim temel dinamiklerini esas almak suretiyle incelemeyi faydalı gördük. Fikih ve Fikih Usulü, Masarifü'l-İslamiyye ve Usuluddin olmak üzere üç kısımda faaliyet gösteren Şeria Fakültesi, fikih öğretimi açısından önemli bir tecrübe sahiptir. Ülkede yürürlükte olan Ahvali Şahsiye Kanunu, 1917 tarihli Osmanlı Aile Hukuku kararnamesinin devamı olup bu alanda şer'i mahkemeler çalışmaktadır. Ülkede finans bankacılığı gelişmiştir. Buna bağlı olarak Şeria fakültelerinde Masarifü'l-İslamiyye isminde müstakil bölümler açılmıştır. Fikih usulünün temel konuları, füru fikih temel alanları müstakil birer derse dönüştürülerek derinliğine işlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fikih, Fikih Usulü, Masarifü'l-İslamiyye, Usuluddin, Fikih Öğretimi

Abstract

Education programs vary according to the policy of education and management, short and long term goals, social needs, and also political, social, cultural and economic structure that surrounds the program. It is possible to enrich and improve the existing experience by benefiting from different teaching and learning experiences. In this respect, it will be useful to examine the undergraduate fiqh teaching system by regarding the fundamental dynamics of education such as goal, content and method in Jordan University Faculty of Sharia where we had been for thesis research.

Faculty of Sharia, which is acting in three parts Religious Method, Fiqh and Fiqh Method and Islamic Banking, has an important experience in the field of Fiqh and Fiqh Method.

Key Words: Fiqh, Fiqh Method, Islamic Banking, Divinity, Fiqh Teaching

GİRİŞ

Gazalî, her bir ilmin diğer ilimlerin temel ilkelerine muhtaç olduğunu belirttikten sonra, ihtiyaç duyulan ilmin temel ilkelerini delil olarak kullanmak için o ilimi derinliğine bilmenin şart olmadığını söylemiştir.¹ Bu anlamda eğitim bilimlerinin temel ilkerini esas olarak bir fikih eğitimini değerlendirmek ve bu alandaki tecrübeyi geliştirmek için eğitim bilimcisi olmak şart değildir. Nitelik lisans ve lisansüstü düzeydeki fikih öğretiminin hedeflerini, içeriğini ve yöntemini belirleyen de fikih hocalarımızdır. Dolayısıyla fikih öğretim sistemlerini ve bu alandaki çalışmaları değerlendirmek de fikih araştırmalarının bir parçası olarak görülebilir. Bu doğrultuda eğitim bilimlerinin bazı ilke ve kavramlarını kullanarak Ürdün Üniversitesi Şeria Fakültesindeki fikih öğretimi değerlendirmeyi faydalı gördük. Bundan önce *fikih ve fikih usulü eğitimi/öğretimini* kavramsal açıdan analiz etmek yerinde olacaktır. Bu kavramlar fikih, fikih usulü, eğitim ve öğretim kavramlarındanoluduğu için, öncelikle her bir kavramı tek başına ele almak, bilahere sentezlemek uygun olacaktır.

Fikih usulü, şerî hükmün icmalî (aslî ve talî) delillerini, bu delillerin hükmeye delalet yöntemini, müctehidin durumunu ve içtihat faaliyetini, varılan hükmün kısımlarını ve ilişkili olduğu kavramları inceleyen bir ilimdir.² *Fikih* genel anlamıyla mükellefin lehine ve aleyhine olanı bilmesidir.³ Dar anlamıyla fikih; tafsîlî delillerden hareketle ulaşılan şerî ve amelî hükümleri bilmektir.⁴ Fikih mükellefin söz, fiil ve tavırlarını belirli hükümlere bağlayarak onun var oluş gayesini gerçekleştirmeyi, adaleti tesis ederek hak ve özgürlükleri güvence altına almayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda fikih, Allah ve insan arasındaki ilişkileri, beşeri münasebetleri, insan-eşya, insan-toplum, insan-çevre ilişkilerinin yanı sıra uluslararası ilişkileri de düzenleyen disiplinler arası bir ilimdir.⁵

Yayın olan tanıma göre *eğitim, kendi yaşantıları yoluyla bireyde istendik ve kalıcı izli davranış değişikliği meydana getirme, kültürleme ve kültürlenme sürecidir*. Öğretim ise, belirli bir plan ve süreç dahilinde (*eğitimin amaçlarını gerçekleştirecek*) bilgi, beceri ve değerlerin öğrenci tarafından öğrenilmesine kılavuzluk etme etkinliğidir. Öğrenilen bilgi davranış değişikliğini de beraberinde getiriyorsa eğitim ve öğretim amacına ulaşmıştır. Amacı gerçekleştirmiyorsa yetersizdir, hedeflerin, içerik ve eğitim durumlarının gözden geçirilmesi gereklidir. Bunun için öncelikle uzun ve kısa vadeli hedeflerin netleştirilmesi, ikinci olarak bu hedefleri gerçekleştirmek üzere içeriğin ve eğitim durumlarının stikruları bir şekilde geliştirilmesi gereklidir. Öğretim, öğrenciye sadece bilgi yüklemek değildir. Öğretim, öğrenciyi ahlak, itikad, söz, amel/davranış, zihin, bilgi, beceri gibi yönlerden bir bütün olarak ele almak ve planlı bir süreç ve program dahilinde eğiterek belirlenen amaca ullaştırmaktır. Eğitim planlı ve plansız bütün öğrenme-öğretimme süreçlerini içine alır. Öğretim ise, öğretimin bir plan ve program dahilinde, hedef, muhteva, yöntem ve

¹ Gazalî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed et-Tusî, **el-Mustasfa**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, Beyrut, 1993, s.7.

² Cezerî, **Mî'râcu'l-Mînâc**, s.37; Zeydan, **el-Vecîz**, s.11; Şâ'ban, Zekiyuddin, **Usûlu'l-Fîkh**, trc. İbrahim Kafi Dönmez, TDV Yay., Ankara, 2006, s.28.

³ Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Bahâdir b. Abdullâh, **el-Bâhrû'l-Muhît fî Usûli'l-Fîkh**, Daru'l-Kutubi'l-İlmîyye, Beyrut, 2007, I, 1

⁴ Gazalî, **el-Mustasfa**, s.5; Cezerî, Muhammed b. Yusuf, **Mî'râcu'l-Mînâc Şerhu Minhaci'l-Vusul ila İlmi'l-Usul**, Daru'l-İbn Hazm, Mekke, 2011, s.39; Zeydan, Abdulkârim, **el-Vecîz fî Usûli'l-Fîkh**, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1987, s.8-11; Zerkeşî, **el-Bâhr**, I, 15;

⁵ Komisyon, **İslam Hukuku El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara, 2012, s.32.

değerlendirme çerçevesinde yürütülmüşdür. Öğretim süreci, belirlenen amaçları gerçekleştirmek üzere bilgi, beceri ve değerleri planlı bir süreç dahilinde öğrenciye kazandırmaktır.⁶

Bu tanım ve izahlardan hareketle: *Fikih ve fikih usulü eğitimi* planlı/plansız, örgün ve yaygın, resmi ve gayrı resmi şekilde icra edilen bütün fikih faaliyetleridir. *Fikih öğretimi* ise, fikih eğitim faaliyetlerinin bir plan ve program dahilinde önceden belirlenen hedef, muhteva, eğitim durumları ve ölçme değerlendirme süreçleri çerçevesinde icra edilmesidir.

Buna göre *fikih öğretimi*; bir plan, program, hedef, muhteva, ölçme ve değerlendirme süreci dahilinde öğrencinin şer'i ve ameli hükümleri, fikih alanındaki bilgi, beceri ve değerleri öğrenmesine klavuzluk etme etkinliğidir. *Fikih usulü öğretimi* ise, aynı süreç dâhilinde şer'i delilleri, delalet yöntemlerini, delilden hareketle şer'i/amelî hükümlere ulaşma metedolojisini, ulaşan hükmün kısımlarını, hükmeye ulaşma faaliyeti olan içtihat kurumunu, müctehit ve içtihadın şartlarını öğrenmeye klavuzluk etme, diğer bir ifadeyle mevcut sorunları şer'i hükmeye bağlama melekesini kazandırma sürecidir. Okul, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde icra edilen fikih eğitimi faaliyetleri planlı, programlı ve formal olduğundan, fikih öğretimi kapsamına girer. Bu tanım ile davranışa dönüsmeyen bilgi değil, bizzat davranış değişikliğini de bereberinde getiren bir süreci kastetmemektedir. Fikih eğitimi ise, planlı ve plansız olan her türlü fikih faaliyetini kapsamaktadır.

Toplum ile eğitsel yetiştirme arasındaki karşılıklı ilişkileri ve etkilenmeleri inceleyen bilim dalı *eğitim sosyolojisi*⁷ olarak tanımlanırsa, fikih eğitiminin toplumla ilişkisini ve etkilenmelerini incelemek *fikih eğitim sosyolojisi* olarak isimlendirilebilir. Öğretim sistemleri mensubu oldukları sosyolojik ortamda şekilleniyor, mevcut hedeflere ve toplumsal ihtiyaçlara cevap verecek şekilde düzenlenip işletiliyorsa, fikih öğretim sistemlerinin de bu çerçevede şekilleneceği söylenebilir. Nitekim ahvali şahsiye alanında şer'i mahkemelerin çalıştığı bir toplumda, lisansüstü düzeyde şer'i kaza bölümünün yer alması; İslam bankacılığının yaygınlaşmasıyla, lisans ve lisansüstü masarifü'l-islamiyye bölümlerinin açılması o toplumun iktisadi ve hukuki ihtiyaçlarından kaynaklanır. Aynı şekilde Fikih yerine İslam Hukuku kavramının kullanılması, fikih iktisat alanlarının kamu hukuku ve özel hukuk şeklinde tasnif edilmesi, mevcut fikih birikimini hukuk formatına dönüştürme çabası, yürürlükteki hukuk sisteminden etkilenderek fikih birikimini güncelleme gayreti şeklinde izah edilebilir.⁸ Günüümüzde fikih, usul ve furu açıdan kendisini yenilemeye çalışmaktadır. Bu kapsamda yeni vakıaların şer'i hükmeye bağlanması, fikih bilimsel verilerden yararlanması, İslam iktisadı alanında sigortacılık, şirketler, finans bankacılığı gibi alanlara açılım sağlanması; fikih araştırma merkezlerinin, lisansüstü ve ansiklopedi çalışmalarının ulaştığı verilerin dikkate alınması, klasik mahtut ve taşbaskısı kitapların tahkik edilmesi, fikih mirasının kolay ve anlaşılır bir usulupa sistematize edilmesi, çalışılmış konulardan ve günümüzde varlığı söz konusu olmayan ayrıntılardan uzaklaşılması gerekmektedir.⁹ Tüm bunlar, fikih eğitim sosyolojisi kapsamında, fikih eğitiminin içinde bulunduğu şartlar muvacehesinde kendisini yenileme gayretinin bir gereğidir.

⁶ Güven, Bülent, *Öğretim İlke ve Yöntemleri-Öğretim İlke ve Yöntemleriyle İlgili Temel Kavramlar*, Pegem Akademi yay., Ankara, 2010, s.2; Sönmez, Veysel, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Anı Yay., Ankara, 2011, s.6; Büyükkaragöz, Savaş-Civi, Cuma; *Gene1 Öğretim Metotları*, Konya, 1994, s. 29; Demirel, Özcan, *Öğretimde Planlama ve Değerendirmeye Öğretme Sanatı*, Pegem Yay., Ankara, 2004, s.9.

⁷ Ergün, Mustafa, *Eğitim Sosyolojisi*, <http://www.egitim.aku.edu.tr/egsos.pdf>, Erişim Tarihi: 25.09.2014.

⁸ Komisyon, İslam Hukuku El Kitabı, s.37.

⁹ Şehvan, Raşid Said, ed-Davabit Şer'iyye, Darul'l-Me'mun, Amman, 2013, s.124-125.

Bu makale, *fikih eğitimi*, *fikih öğretimi* ve *fikih eğitim sosyolojisi* kavramlarının çerçevesinde, Ürdün Üniversitesi Şeria Fakültesi lisans fikih öğretimini değerlendirmektedir. Şeria Fakültesinin kuruluş gayesi, fakültedeki linsans bölümlerinin hedefleri, bu hedeflere ulaşmak için kullanılan muhteva fakültenin web sitesinden ve bölümülerin kendisinden alınmıştır. Makalenin yazımında bir yıllık araştırma süresi boyunca kaldığımız üniversitede Şeria Fakültesi dekanıyla, Fikih ve Masarifu'l-İslamiyye bölüm başkanları, bölüm hocalarıyla ve şeria fakültesi öğrencileriyle yaptığımız kişisel görüşmelerden, iştirak ettiğimiz fikih derslerinden istifade edilmiştir. Fikih dersleri ve içerikleri bölüm huttalarından alınmış, okutulan ders kitaplarının içeriği ile karşılaşmıştır. Yaklaşık olarak her dersin kaynağı dipnotta ve kaynakçada belirtilmiştir. Bundan hareketle fakültedeki fikih öğretimi, muhteva ve sistematik açısından değerlendirilmiştir.

1. ÜRDÜN ÜNİVERSİTESİ LİSANS FİKİH ÖĞRETİMİ

Ürdün Üniversitesi Şeria Fakültesi 1964'te Amman'ın Cebel Lueybid mahallesinde Şer'i İlimler Fakültesi olarak kurulmuş, 1971'de üniversite kampüsüne taşınmıştır. Fakülte üniversitenin kuruluşunda dördüncü sırada yer almaktadır. Kuruluşundaki asıl amaç: İslam dinine hizmet ve davet etmek, yeryüzünün imar edilmesi için dosdoğru bir yol takip etmek ve yaratılış gayesini gerçekleştirmektir. Bu gaye ise yalnızca Allah Tealanın rızası için sadece ona kulluk yapmaktan ibarettir.¹⁰ Eğitim sistemlerinin dünyevileşmenin etkisinde kaldığı günümüzde, fakültenin kuruluş amacını ve işleyiş tavrını bu şekilde açıklaması anlamlıdır. Üniversitenin yüksek harç miktarları fakülteden istifadeyi zayıflatırsa da, genel itibarıyla fakülte bu gayeye hizmet etmeye çalışmaktadır. Geri kalan tüm faaliyetler bu gayeyi gerçekleştirmek için birer vasıtadır.

Fakültenin lisans eğitimi, *Usulu'd-Din (Kelam-İslam Akidesi)*, *Fikih ve Fikih Usulü* ile *Masarifu'l-İslamiyye (Islam Bankacılığı)* olmak üzere üç ana bölümden; lisansüstü eğitim ise *Usuluddin*, *Fikih ve Fikih Usulü*, *Kadaviş-Ser'i* ve *Muasır İslam Araştırmaları* olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.¹¹ Bu taksim ve isminlendirmeden de anlaşılacağı üzere, Şeria fakültesinde Fikih/İslam Hukuku eğitimi, lisans ve lisansüstü düzeylerinde büyük bir yere sahiptir.

Ürdün anayasasında devletin resmi dininin İslam olduğu, ahvali şahsiye kanununun şer'i olduğu belirtilmiştir. Ülkede çalışan şer'i mahkemeler aile hukuku, İslâmî vakıflar ile diyet hükümleri konusunda yetkilidir.¹² Hristiyan mezheplerin bu alandaki hukuk ihtiyaçları ayrı bir kanun ile düzenlenmiştir. Gayrı müslimlerin ahvali şahsiye davalarına, kendi cemaatleri tarafından seçilen başkan ve üyeleri bakmaktadır. Aldıkları mahkeme kararları resmi açıdan bağlayıcı olup devlet müeyidesiyle desteklenmiştir.¹³ Bu yönüyle ahvali şahsiye alanında çoğulculuk hakimdir. Medeni kanunun anlaşılması ve yorumrasında *fikih usulü* kuralları esas alınır. Açık bir kanunun var olduğu konularda içtihat geçersizdir. Kanun bulunmuyorsa, İslam fikhinin maslahata en uygun görüşünü tercih edilir. Bu da yoksa, sırayla İslam fikhinin genel ilkeleri, sahih örf ve adalet ilkeleriyle hükmedilir.¹⁴ Ülkede finans bankacılığı gelişmiştir. Bunlara bağlı olarak fikih öğretim sistemi, ahvali şahsiye, şer'i mahkeme ve İslami finans

¹⁰ <http://sharia.ju.edu.jo/ar/arabic/Home.aspx>, Erişim Tarihi: 30.09.2014.

¹¹ <http://sharia.ju.edu.jo/ar/arabic/Home.aspx>, Erişim Tarihi: 30.09.2014

¹² Muşakibe, Emin, *Nizamu's-Siyasiyyu'l-Urdunî*; Emanetu'l-Kubra Yay., Amman, 2009, ss.72-81; Bostancı, Ahmet, *Ürdünde Müslümanlara ve Gayrı Müslümanlere Yönelik Dini Yargı Sistemi*, Usûl, İslâm Araştırmaları Dergisi, Sayı:3, Sakarya, Ocak-Haziran, 2005, s.120; Ayrıca Bkz. <http://www.lob.gov.jo/AR/Pages/AdvancedSearch.aspx>, Erişim Tarihi: 28.09.2014.

¹³ Bostancı, a.g.m., s.134; Muşakibe, *Nizamu's-Siyasiyyu'l-Urdunî*, s.74

¹⁴ <http://www.lob.gov.jo/AR/Pages/AdvancedSearch.aspx> Erişim Tarihi, 30.09.2014.

alanındaki hukuk ihtiyacına cevap verecek şekilde düzenlemiştir. Bu doğrultuda lisans düzeyinde *fikih ve fikih usulü* bölümüne ek olarak *masarifu'l-islamiye* bölümü açılırken, lisansüstü düzeyde ise *fikih ve fikih usulü* bölümünün yanında *el-kadâ'u's-şer'i* bölümü açılmıştır.

Lisans düzeyindeki fikih öğretimi, *fikih ve fikih usulü* ile *masarifu'l-islamiye* bölümleri altında müstakil bir şekilde icra edilmektedir. Kısmen ilahiyatlara benzeyen *usuluddin* bölümünde de fikih dersleri okutulmaktadır. Öğrenci, lisansı bitirmek için, 132 kredilik ders almakla yükümlüdür. Dersler zorunlu ve seçmeli olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Zorunlu dersler, *üniversitenin ortak zorunlu dersleri, fakültenin ortak zorunlu dersleri ve bölümün ortak zorunlu dersleri* olmak üzere üç; seçmeli dersler ise *üniversitenin seçmeli dersleri* ile *bölümün seçmeli dersleri* olmak üzere iki kısımdır. Zorunlu derslerin 12 kredisi üniversitenin, 30 kredisi fakültenin, 66 kredisi ise bölüm/alan dersleridir. Seçmeli derslerin ise 15 kredisi üniversite, 9 kredisi bölümle ilgili olmak üzere 24 saattir.¹⁵ Her bir ders ortalama üç kredi olunca, öğrenci ortalama 45 ders almakta, bu da dönem başına 5 veya 6 derse tekabül etmektedir. Burada dikkat çeken husus ders sayısının azlığı ve kredisinin yüksekliği, derslerin doğrudan alana dönük olması ve alan dışı derslerin azlığıdır. Biz alan dışı dersleri bir tarafa bırakarak üniversite, fakülte ve bölüm bazındaki fikih derslerini esas alacağız.

1.1. ÜNİVERSİTE VE FAKÜLTENİN FİKİH DERSLERİ

Üniversite genelinde *Nizamu'l-İslam*, *Sekafetu'l-İslamiye* ve *Hukuku'l-İnsan* dersleri seçmeli olarak verilmektedir.

• **Nizamu'l-İslam**

Bu ders şeria fakültesi fikih bölümü tarafından verilmektedir. Ders kitabı sağlam bir sistematik, ilgi çekici ve kolaylaştırılmış içerik, sade bir dil ve uslubuyla dikkat çeken bu ders üniversite öğrencilerin büyük çoğunluğu tarafından seçilmektedir.¹⁶ Derste İslam düzeni tanım, maksat, özellik ve ilişkili olduğu alanlar açısından incelenmektedir. İslam düzeninin itikad, ibadet, hukuk, eğitim, aile, iktisat, siyaset ve ceza hukuku ile, uluslararası ilişkilerle bağlantısı incelenmekte, bu düzenin evrensel olduğu, hayatın her alanını kuşattığı ve her karesini düzenlediği, her yer ve zaman açısından uygulamaya elverişli olduğu belirtilmektedir.¹⁷ Böylece üniversitenin yaklaşık her bölümünden mezun olanlar, en az bir fikih dersi almış olmaktadır. Buna ek olarak şeria fakültesinde, 20 öğretim üyesi tarafından hazırlanan *Sekafetu'l-İslam* dersinde kültür kavramı, ilişkili olduğu diğer kavramlarla ele alınmakta, islam kültürünün tanımı ve boyutları izah edilmektedir. Bu bağlamda kültürün iman, ibadet ve ahlak boyutu; laiklik, küreselleşme, modernizm, evrensellik konuları, İslam'da kadının konumu, insan hakları, cihat, islam'ın teröre bakışı gibi kısmen fikha da temas eden konular incelemektedir.¹⁸ *Hukuku'l-İnsan* dersinde de insan hak ve özgürlükleri ele alınmakta, bu hak ve özgürlüklerin fikhi boyutlarına yer verilmektedir.¹⁹ Gerek bu dersler gerekse, liselerde ve mescit ders halkalarında verilen sağlam fikih eğitimi sayesinde, herhangi bir fakülteden mezun olan öğrenci, namaz kıldıracak düzeyde temel fikih bilgisi kazanmaktadır.

¹⁵ <http://sharia.ju.edu.jo/ar/arabic/Home.aspx>, Erişim Tarihi: 30.09.2014.

¹⁶ Kişisel Görüşme, el-Mikdâdî, Mansur Mahmud, Usulu Fikih Bölümü Öğretim Üyesi, 21.09.2014; Abdullah, İshak (Arap Dili ve Edebiyatı Öğrencisi), Kişisel Görüşme, Ekim, 2014.

¹⁷ **Ders Kaynakları:** Ebu Yahya, Muhammed Huseyn; Ebu İd Halil el-Abd; Ğayzan, Yusuf Ali; Geylanî, Zeyd; Sertavî Mahmud Ali; Sava, Ali Muhammed; Muharime, Zeyab Abdulkerim; Salahîn Abudlmejid Mahmud; Geylânî, Abdulah İbrahim Zeyd, *Nizâmu'l-İslam*, ss. 5-7, Daru't-Tarîk, Amman, 2011, s.6-7.

¹⁸ **Ders Kaynakları:** Nevfel, Ahmed, (Komisyon) es-Sekafetu'l-İslamiye ve Kadaya'l-Asr, Daru'l-Hamid, Amman, 2011; s.300-301.

¹⁹ **Ders Kaynağı:** Hassan Muhammed, el-Hukuku'l-İslamiye, Mektebetu'l-Feyyaz, Amman, 2006, s.687.

Şeria Fakültesinde her üç bölümün almak zorunda olduğu ortak fikih dersleri şunlardır:

- **Fıkhu't-Tahare ve's-Salat ve's-Siyam**

Bu derste, el-Fıkhu'l-Menhecî isimli Şafîî fikhi kitabının temizlik, namaz ve oruç bölümleri okutulmaktadır. İlmihal alanına giren temel konular ve bu kapsamındaki hükümler temel delilleriyle birlikte işlenmektedir.²⁰

- **Fıkhu'z-Zekat ve'l-Hac**

Derste klasik zekat konularıyla birlikte hisse senetleri, zekat-vergi ilişkisi, fitre sadakası; hac ibadetinin detayları ve umre konuları işlenmektedir.²¹ Üniversite'ye bağlı olan Merkezu's-Sekafetu'l-İslamiyye, her yıl yabancı öğrencileri umreye götürmektedir. Böylece alınan ders fili olarak tatbik edilmektedir. Ürdün mescitlerinde, Vezaretu'l-Evkaf ve Şuûnun desteğiyle Ramazan ayının son on gününden bayramdan sonrasına kadar, uzun süre kurulan *sunduku'z-zekat ve's-sadakat* yoluyla zekat, fitre ve sadakaların yerine getirilmesi sağlanmaktadır.

Ürdün'ün büyük çoğunluğu Şafîî olduğundan, ibadetler alanındaki yerleşik uygulama de genellikle Şafîî mezhebine göredir. Ahvali şahsiye kanunu büyük oranda Hanefî mezhebine dayanmaktadır. Uygulamada dört mezhebin izlerini görmek mümkündür. Toplumdaki yaygın fikih anlayışı, Hz. Peygamber'in (s) iki durum arasında muhayyer kaldığında en kolayını tercih etme esasına dayanmaktadır. Nitekim Şafîî abdest esnasında ince çorap üzerine mesh edenlerin sayısı az değildir.

- **el-Medhal ila Fıkhi'l-İslamî**

Derste fikih ve fikih usulünün tanımları, fikhin kaynakları, amacı ve kendisini diğer hukuk sistemlerinden ayırt eden özellikleri, furu fikhin ana hatları, ana hatlarıyla fikih dönemleri, fikih mezhepleri, kurucuları ve ortaya çıkışları, muamelatın temeli olan akit nazariyesi, mali muamelelerin çeşitleri, mulkiyetin turleri ve yolları işlenmektedir.²²

Değerlendirme: İlmihal alanına giren derslerin sınıflandırılarak müstakilen verilmesi konuları detaylıca ele alma imkanı vermektedir. Fıkhi'nın konuları kolaylaştırılmıştır. İslam Fıkhi'na Giriş dersi bundan sonra alınacak ibadat, muamelat ve ukubat derslerinin ana hatlarını çizmektedir. Seçmeli olan Fıkih Usulüne Giriş dersi ise temel usul konularını ele almaktadır. Öğretimin ilerleyen safhalarında bu konular müstakil derslere ayrılmakta ve detaya inilmektedir. Bu durum, fikih öğretim sisteminin kolaydan zora, basitten karmaşağa, küçük adımlar, tedricilik ve tümdengelim ilkesine göre düzenlendiğini göstermektedir.

1.2. FIKIH VE FIKIH USULÜ BÖLÜMÜ FIKIH ÖĞRETİMİ

Fikih ve Fikih Usulü bölümü, fakültenin kurulduğu tarihten (1971) bu yana faaliyet göstermektedir. Bilahare Usuluddin ve Masarfu'l-İslamiye, bu bölümden ayrılmıştır. 2010 yılı itibarıyla öğrenci mevcudu 300'den fazla olan bu bölümde, halen 9 Profesör, 21 Doçent ve 1 Yardımcı Doçent olmak üzere 31 öğretim üyesi bulunmaktadır.²³

Bölümün misyonu: Şerî ilimler alanında toplumu aydınlatarak, üstün ahlak ve değerlere yönlendirecek öğrenciler yetiştirmektir. Vizyonu: Pratik fikih alanında yeterli donanıma sahip bir nesil inşa etmek üzere, öğrenciye fikih melekesi kazandırmak ve bunu güçlendirmek, öğrenciyi imam-hatiplik, davet-irşad, fetva, şerî mahkemelerde hakimlik, şerî avukatlık ve basın gibi farklı alanlarda çalışmaya hazırlamaktır. Görevi: İbadet, mali muamele

²⁰ Ders Kaynakları: el-Buğa, Mustafa; el-Hîn Mustafa, Şerbecî Ali, **el-Fıkhu'l-Menhecî**, Daru'l-Kalem, Beyrut, 1996, I, 267-272; Ebu'l-Hac, Salah, el-Mîskat Ahkamu't-Tahare ve's-Salat, ve'z-Zekat, Daru'l-Verrak, Amman, 2005, s.344.

²¹ Ders Kaynağı: Hassune, Arif, **Fıkhu'z-Zekat ve'l-Hac**, Ders Notları, Amman, 2014, s.12-14, s.185.

²² Bkz. el-Eşkar, Ömer Süleyman Abdullah, **el-Medhal ila's-Şeriatî'l-Fıkhi'l-İslâmî**, Daru'n-Nefais, Ürdün, 2012, s.15, s.305-312; Zeydan, Abdulkerim, **el-Medhal li-Dirasetî'l-Şeriatî'l-İslamiyye**, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 2002, s. 6.

²³ <http://sharia.ju.edu.jo/ar/arabic/Home.aspx> Erişim Kaynağı, 30.09.2014.

ve aile hukuku alanlarında şer'î amelî hükümleri izah etme, çağdaş sorun ve problemlere çözüm üretmek üzere araştırma yapma, uzamanlık alanlarına giren konularda farklı görüş ve mezheplerin yaklaşımını karşılaştırma, ahvali şahsiyeye temas eden hükümleri açıklamaktır.²⁴ Mezunlar açısından imam hatiplik ve öğretmenlik arasında fark yoktur. Her iki görev de *el-vazîfe'l-hukumîyye* (devlet görevi) olarak aynı hak ve imkanlara sahiptir.²⁵ Fakültenin fikih ve fikih usulü bölümü üzerine kurulması, fikrin hayatın her karesini düzenleyecek bir mahiyette olmasından kaynaklanmıştır.

Bölümde zorunlu ve giriş mahiyetindeki fikih derslerinden sonra, alanla ilgili derslerin detayına girilmektedir. Bu kapsamda fikih usulü ve kaideleri; furu fikihta ibadetler, muamelat ve ukubat alanları ve bu alanlardaki yeni sorunlar; Ürdün medeni kanunu ve ahvali şahsiye kanunu, şer'î mahlemeler usulü ve tarihi, mahkeme ve ıspat yolları; İslam iktisadi, karşılaşırıtmalı fikih ile fikih araştırma-yöntem ve teknikleri alanında dersler verilmektedir.

Bölümde 17 tane zorunlu fikih dersi vardır. Fakültenin zorunlu olan 4 fikih dersiyle birlikte bu sayı 21 e çıkmaktadır. Bölümün 13 adet olan seçmeli derslerinden 8 tanesi fikih alanındadır. Bunlardan 3 tanesinin seçilmesi zorunludur. Bölüm genellikle bu dersleri fikih alanından seçtirmektedir. Böylece bölümdeki zorunlu fikih dersi sayısı 29 adete (87 krediye ulaşmakadır. Nizamu'l-islam dersi de eklenince, toplam fikih dersi sayısı 30'a yani 90 krediye çıkmaktadır. 132 kredinin 90 kredisi fikih bölümünün bizzat kendisine aittir. Geri kalan 42 kredilik dersler ise kiraat, siyer, genel islam kültürü gibi seçmeli derslerin yanı sıra, üniversitenin zorunlu derslerinden oluşmaktadır. Bu durumda bölüm derslerinin 2/3 si doğrudan alanın kendisiyle ilgilidir. 1/3 ise alanı destekleyen tefsir, hadis ve kelam/usuluddin ve kiraat gibi derslere tahsis edilmiştir. Eğitim bilimleri alanında *terbiyetu'l-islamîyye* dersi seçmeli olsa da, bölüm tarafından zorunlu seçmeli olarak verilmektedir.

Bölüm yukarıda zikredilen hedeflerini, vizyon ve misyonunu gerçekleştirmek için, derslerin ve muhtevanın 2/3'sini doğrudan alana, kalanların ise bu alana temel sayılan diğer derslere tahsis etmiştir. Bir kısmı zorunlu, bir kısmı seçmeli olan fikih dersleri şunlardır:

1.2.1. Fikih ve Usul Bölümünün Zorunlu Fikih Dersleri

- **Masâdiru'l-Ahkâm fî Usûli'l-Fîkh**

Bu derste, fikhi hükümlere kaynaklık eden kitap, sünnet, icma, kıyas, mesalihi mürsele, örf, sahabi kavlı, şer'u men kablena, medine ehlinin ameli, seddi zerayı gibi asli ve tali şer'î deliller, usul ekollerinin görüşleriyle birlikte ele alınmakadır.²⁶

- **el-Hukumu's-Şer'î ve'd-Delâlat**

Hüküm bahsi, hükümlün teklifi ve vaz'î kısımları, hakim, mahkumun fîh, mahkumun bîh, mahkumun aleyh konuları; lafzin manaya delaletinin açıklık ve kapalılık, vazedildiği anlamda kullanılması yönünden kısımları, manaya delalet şekilleri bu derste ele alınmaktadır.²⁷

- **el-İçtihad ve't-Taklîd, et-Tercih ve't-Tearuz**

Bu derste fikih usulünün içtihat, illet ve illeti belirleme yolları, taklit, ifta ve istifta, teruz, tercih ve nesh konuları incelenmektedir.²⁸

²⁴Muhammed, Ahmed el-Hatîb, Şeria Fakültesi Dekanı, Kişisel Görüşme, Temuz, 2014; İmad Abdulhafiz, Ürdün Üniversitesi, Fikih ve Fikih Usulu Bölümü Başkanı, Kişisel Görüşme, Temuz, 2014; Ayrıca Bkz. <http://sharia.ju.edu.jo/ar/arabic/Home.aspx>, Erişim Tarihi, 20.09.2014.

²⁵ Kişisel Görüşme, Hani el-Alami, İd el-Merridiy, Temmuz, 2014.

²⁶ Rifaî, Cemile Abdulkadir, Azîzî, Abdulfettah, **Mesâdiru't-Teşrî fî'l-Fîkhî'l-İslamî** (Usûlu'l-Fîkh fî Sevbîhi'l-Cedîd), Mektebetu'l-Vataniyye, Amman, 2007, c.I, ss.419-424; Bkz. Zeydan, Abdulkerim, el-Vecîz fî Usûli'l-Fîkh, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1987, ss.152-275.

²⁷ Zeydan, Abdulkerim, el-Vecîz fî Usûli'l-Fîkh, ss.354-377.

²⁸ es-Sûsî, Muhammed Abdulmejid, **el-İçtihad ve't-Taklîd et-Teâruz ve't-Tercîh**, Ders Notları, Amman, 2014, ss.5-11.

Nizamu'l-Hukm fi'l-İslam

İslam'da yönetim biçiminin ele alındığı bu ders siyasetü's-şer'iyye alanını incelemektedir. Devletin tanımı, ortaya çıkması, gayeleri, rükneleri, otorite çeşitleri, devlet başkanı, başkan yardımcıları ve hakimler, yönetim temel ilkeleri, yöneticinin ve halkın görev ve sorumlulukları, yöneticiye başkaldırma ve yöneticiyi azletme, devletin iç ve dış siyaseti, gayrı müslimlerle ilişkileri, şura, adalet, musavat, ehli hal ve akd, biat, seçim, anayasal düzenleme, şer'i hukukun üstünlüğü gibi konular ele alınmaktadır.²⁹

- **Alâkâtu'd-Duveliyye**

İslam'da uluslararası ilişkileri konu edinen bu ders, uluslararası savaş ve barış konuları, Daru'l-İslam ve Daru'l-harp, uluslararası antlaşmalar, çeşitleri ve hükümleri ele almaktadır.³⁰ Nizamu'l-hukm dersiyle birlikte, fikhin devlet düzeneğine, devletin diğer devletlerle olan ilişkilerine yön veren boyutu detaylarıyla birlikte ele alınmış olmaktadır.

- **el-Kanunu'l-Medeniyyu'l-Urdunî**

Ürdün medeni kanunun kaynaklarını, hedeflerini ve hükümlerini ele alan bu derste, ferdi tasarruflar, yararlı ve zararlı fiiller, sebepsiz kazanç ve zenginleşme gibi temel konular işlenmekte, fikhi açıdan değerlendirilmektedir.³¹

- **Ahvali Şahsiyye-I**

Ahvali şahsiyeten tanımı, nikah, nafaka, mehir, nikah manileri, süt emme; eşler arası anlaşmazlık durumları, kayıplık hali, boşamayı mubah kılan kusurlar, talak, hul', tefrik gibi boşama türleri, boşamanın iddet, nesep, hidane, nafaka gibi sonuçları ele alınmaktadır. Ders kitabında her konuya ilgili olarak öncelikle Ürdün Ahval-i Şahsiye kanun maddeleri ele alınmaktadır. İkinci olarak konuya ilgili fıkıh görüşleri delilleriyle birlikte ortaya konulmakta, kanunun hangi fıkıh görüşe dayandığı belirtilmektedir.³²

- **Ahvali Şahsiye-II**

Bu derste, miras konusu (terikeye taalluk eden borç, vasiyet, bedel haccı, kefaret gibi haklar; mirasa mani durumlar, miras sebepleri, avliye, red, ceninin ve mefkudun miras durumları) ile vasiyet, vasiyetin türleri ve hükümleri ele alınmaktadır.³³

Ahvali şahsiye kanunları ilk etapta bir kaç istisna dışında Hanefî mezhebinden alınmıştır. Sonradan yapılan düzenlemelerle dört mezhebin görüşlerine, zahiri mezhebinin ve muasır İslam hukukçularının görüşlerine de yer verilse de, Hanefî mezhebine aykırı görüşler azınlıktadır.³⁴

- **Fıkhu'l-Kaza ve Turuku'l-İsbat**

Yargılama fıkıhı ve ıspat yollarının ele alındığı bu derste, yargılamanın tanımı, önemi ve meşruiyeti, hakimin atanması, mahkeme davaları, yargının rüknün ve şartları, ihtisas alanları; şahitlik, ikrar, yemin, hakim bilgisi, hakim raporu ve karineler gibi temel ıspat yolları ele alınmaktadır.³⁵

²⁹ Bkz. Ebu İd, Arif Halil, *Nizamul Hukm fil İslâm*, Amman, 1995, ss.284-288.

³⁰ Bkz. Ebu İd, Arif Halil, *el-Alakatu'd-Duveliyye fi'l-Fıkhi'l-İslamî*, Daru'n-Nefais, Amman, 2014. s.317-312.

³¹ Ebu'l-Basal, Abdunnasir Musa, *el-Kanunu'l-Medeniyyu'l-Urdunî-Dirasetun fi'l-Fıkıh*, Daru'n-Nefais, Ürdün, 2012, s. 319-325.

³² Bkz. el-Eşkar, *el-Vadîh fi Şerhi Kanuni'l-Ahvali's-Şahsiyyeti'l-Urduniyye*, Daru'n-Nefais, Amman, 2010, s.9, s.141, s.225, s.440; 437-448.

³³ Bkz. Ebu İd, Arif Halil, *el-Vecîz fi'l-Vasaya ve'l-Mevaris*, Daru'n-Nefais, Amman, 2013, ss.281-288, Berrac, Cuma Muhammed, *Ahkâmu'l-Miras fi's-Şeriatî'l-İslamiyye*, Daru Yafa, Amman, 1999, s.769.

³⁴ Bostancı, a.g.m., s.124, s.130.

³⁵ Bkz. Zeydan, Abdulkerim, *Nizamu'l-Kaza fi Şeriatî'l-İslamiyye*, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 2011, ss.309-326; Ebu Safiyye, Fahrî, *Fıkhu'l-Kada ve Turuku'l-İsbat*, İrbid, 2001, ss.7-9, s.53, s.64, ss. 37-37, 81-84, 221-224.

- **Fıkhu'l-Ukubat**

İslam ceza hukukunun temel konularını ele alan bu derste, suçun tanımı ve unsurları, zina, kazif, hırsızlık, içki içme, anarşı çıkışma gibi suç türleri ve bunlara verilen had cezaları; adam öldürme suçu ve çeşitleri ile kısas ve diyet cezaları; bunların dışında kalan suçlara verilen tazir cezaları işlenmektedir.³⁶

- **Muamelatu'l-Maliyye'l-Muasıra**

Derste çağdaş mali sorunlar fikih açısından ele alınmaktadır. Kredi kartları, indirim kartları, sigorta, çek, senet ve borsa gibi konular bu derste incelenmektedir. Bu tür mali muamelelerle ilgili olarak, klasik fikhın yanı sıra, bilimsel fikih toplantılarında alınan kararlar da kitaba eklenmiştir.³⁷

- **el-Kavайду ve'd-Davabıtu'l-Fıkhiyye**

Fıkıh kaideleri, fıkıh nazariyeleri, furûk, eşbah ve nezairin tanımı, usul kaidelerinden farkı; fıkıh kaidelerin doğusu, önemi ve bağlayıcılığı ile genel fıkıh kaideleri işlenmektedir. Mustafa ez-Zerka, meccelenin ilk yüz kaidesini esas olarak bu kaideleri şerh, tatbik (furu fıkıhtan örnekler getirerek) ve de istisna (kuralın dışında kalan durumlar) açısından değerlendirmiştir.³⁸

- **Fıkhu'l-Eyman ve'n-Nuzur, Hazr ve'l-İbaha**

Helal ve haram, yemin ve nezir ve kurban konularının ele alındığı bu derste, mezheplerin konuya ilgili görüşleri delilleriyle birlikte ele alınmaktadır, delil açısından en güçlü olan görüş tercih edilmektedir. Ürdün Üniversitesinde telif edilen ders kitabı, konuları ayrıntıya inmeden, basit, veciz, anlaşılır, güçlü delillerle sistematik biçimde ele almıştır.³⁹ Bu ders öğrenciye klasik fıkıh kitaplarındaki ibaha-hazr bilgilerinin yanı sıra, ortaya çıkan yeni durumları hükmeye bağlama kabiliyetini kazandırmayı hedeflenmektedir. Bölüm ikinci sınıf öğrencilerinin her birine *piyasadaki ithal peynirin islam fıkıhında hükmü* türünden farklı araştırma ödevlerinin verilmesi bunu desteklemektedir.⁴⁰

- **el-Fıkhu'l-Mukarın**

Ana hatlarıyla karşılaştırmalı fikhin tanımı, önemi, furu ve usul ihtilaflarının sebeplerinin ele alındığı bu derste; *oruç, zekat, hac, süt kardeşliğini meydana getiren asgari süt emme miktarı, bir defada üç talakın hükmü, kurtaj* gibi en az on tane konuya ilgili olarak önce mezhep görüşleri, ikinci olarak bu görüşlerin dayandığı deliller ortaya konulmakta ve bu görüşlerden delil ve maslahat açısından güçlü olanı tercih edilmektedir.⁴¹

³⁶ Bkz. Berrac, Cuma Muhammed, *el-Ukubat fi'l-Fıkhi'l-İslamî*, Daru'l-Faruk, Amman, 2013, s. 300-301; Ebu Rahiyye, Macid, *el-Veciz fi Ahkamî'l-Hudud ve'l-Kısas*, Daru'n-Nefais, Amman, 2009, s.298, ss.335-345.

³⁷ Bkz. el-Haslan, Sa'd b. Türkî, *Fıkhu'l-Muamelati'l-Maliyye'l-Muasıra*, Daru's-Samîî, Riyad, 2012, s.152, s.79, s. 53-54; Kaleci, Muhammed Revvas, *Muamelatu'l-Maliyye'l-Muasıra*, Daru'n-Nefais, Amman, 2010, ss.163-168.

³⁸ ez-Zerka, Ahmed b. Muhammed, Thk. Mustafa Ahmed Zerka, *Şerhu Kavaid'u'l-Fıkhiyye*, Daru'l-Kalem-ed-Daru'ş-Şamîyye, Dimaşk-Beyrut, 2012, ss.503-509; Şubeyr, Muhammed Osman, *el-Kavaid'u'l-Kulliyye ve'd-Davabıtu'l-Fıkhiyye*, Daru'n-Nefais, Amman, 2007, ss.427-436

³⁹ Ebu Faris, Muhammed Abdulkadir, *Kitabu'l-Eymân ve'n-Nuzûr*, Daru'l-Erkam, Amman, 2013, ss.9-12, s.177-184.

⁴⁰ Ali, Özyürek, (Şeria Fıkıh ve Fıkıh Usulü 2. Sınıf Öğrencisi) Kişisel Görüşme, Ekim, 2014.

⁴¹ Bkz. el-Eşkar, Süleyman; Ebu Rahiyye, Macid; Şubeyr Muhammed Osman; Ebu'l-Basal, Abdunnasır, *el-Mesail fi'l-Fıkhi'l-Mukarın*, Daru'n-Nefais, Amman, 2003, ss.11-17,s.169, s.195, s.235, s.259, ss.321-327.

- **Menahicu'l-Bahs fi'l-Fikh ve Usûlîh**

Furu fikih ve fikih usulu alanında yapılacak araştırma yöntemlerinin ele alındığı bu derste, bilimsel araştırmmanın önemi ve yöntemi, fikih ve fikih usulü araştırma ve tahlük yöntemleri, fikih ve usulünün temel kaynakları ele alınmaktadır.⁴²

- **Fîkhu't-Teberruat ve't-Tevsikat**

Güven ve teberru esasına dayalı akitlerin ele alındığı bu derste, mali sözleşmelerde güven esasına dayanan rehin, kefalet ve havale gibi konular; vakıf, hibe, ariyet, lukata, lâkît gibi teberru esasına dayanan konular, bunun yanı sıra sâlîh, ihyau'l-mevat, gasp gibi konular da ele alınmaktadır.⁴³

- **Fîkhu'l-Muâvadat ve's-Şerikât**

İslamda mali mubadeleler ve şirketlerin ele alındığı bu derste, satım sözleşmesi, rüknüleri, şartları, ikale, fasit bey'ler ve hükümleri, ayîp muhayyerliği, görme muhayyerliği ve meclis muhayyerliği konularının yanı sıra, tevliye, murabaha, vad'iye, istisna, sarf, gibi bey türleri; ribanın tanımı, illeti ve hükümleri, şufa ve icare ile hükümleri, İslam fikhında şirketler, şirketlerin rüknüleri, şartları ve çeşitleri, musakat ve muzaraa gibi şirket türleri alınmaktadır.⁴⁴

1.2.2. Fîkîh ve Fîkîh Usulü Bölümünün Seçmeli Fîkîh Dersleri

- **el-Medhal İla Usûl'l-Fîkîh'il-İslamî**

Fîkîh usulüne girişten ibaret olan bu derste, fîkîh ve usul kaideleri tanımlanarak aralarındaki fark belirtilmekte, fîkîh kaidelerine nasıl ulaşıldığı, bunların nasıl uygulanacağı anlatılmakta ve ana hatlarıyla fîkîh usulünün temel konuları ele alınmaktadır.⁴⁵

- **Nazariyyatu'l-Fîkhiyye**

Fîkîh nazariyelerinin/teorilerinin ele alındığı bir derstir. Fîkîh nazariyesi benzer şart, rüknün ve sebeplere sahip olan meseleleri bir araya getirerek, müstakîl bir çalışmada belirli bir ünite şeklinde ele almak suretiyle ulaşılan fîkîh/hukuk form ve teorilerinden ibarettir. Akit teorisi, mülkiyet teorisi, vakit teorisi, içtihat teorisi gibi nazariyeler bu türdendir.⁴⁶ İslam Hukukunun pozitif hukuktaki form karşılıkları, fîkîhın hukuk formuna sokulması, islam hukukunun temel ilkeleri, kaynakları ve özellikleri, butlan ve fesat teorisi, hak teorisi, akit teorisi, hakkın kötüye kullanılması teorisi, öngöremezlik teorisi, kusurlu sorumluluk teorisi ve sonuçları gibi önemli nazariyeler, bu nazariyelerin ortaya çıkışları, gelişimleri ve mahiyetleri ile bu alanda telif edilen eserler ele alınmaktadır.⁴⁷

- **el-Kadaya'l-Mustecidde fi'l-İbâdât**

İbadetler alanında ortaya çıkan yeni sorunların çözüme ulaştırılmasını hedefleyen bu ders, alanındaki yeni fetvaları ele almakta, ortaya çıkan yeni durum ve sorunları çözüme bağlamaya çalışmaktadır. Derste el-Fîkhu'l-Müsteciddat fi'l-İbâdat ile Musteciddatu'l-Fîkhiyye fi'z-Zevac ve'Talak kitapları okutulmaktadır. İbadetler alanında ortaya çıkan yeni problemler, bu problemler hakkında içtihadın hükmü ve kaynakları, yeni temizlik yöntemleri, zekat alanında ortaya çıkan yeni durumlar (hisse senetleri, maaşlar, kira gelirlerinin zekatı), imsak

⁴² Bkz. ed-Durrî, Kahtan Abdurrahman, **el-Bâhsu'l-Fîkhiyyu ve Mesâdiruh**, Kitab Naşirun, Beyrut, 2012, s. 5-6; Kaleci, Muhammed Revvas, **Menahicu'l-Bahs fi'l-Muamelati'l-Mâliyye**, Daru'n-Nefais, Beyrut, 1999, s.137, s.45, s.7; Ebu Suleyman, Abdulvehhab İbrahim, **Menhecu'l-Bahs fi'l-Fîkhi'l-İslamiyye**, Meketebetu'r-Ruşd, Mekke, 2006, ss.7-10.

⁴³ Bkz. el-Makdsî, Bahauddin Abdurrahman b. İbrahim, **el-Udde Şerhu'l-Umde**, Daru'l-Hadîs, Kahire, 2003, I, ss.273-320.

⁴⁴ Bkz. Ebu Munis, Raid, **el-Muvadat el-Mâliyye (Ders Notları)**, Amman, 2014, s.5-7; Mavşîlî, Mahmud b. Mevdûd, **el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr**, Matbaatu'l-Halebiyye, Kahire, 1937, II, ss.3-39.

⁴⁵ Bkz. Eşkar, el-Vazîh fi Usulîl Fîkîhîl Mubtedîîn, Usulu fîkha giriş Dar Nefais, amman, 2008, ss.307-310; İbn Cezî, Ebu'l-Kasim Muhammed b. Ahmed, Takribu'l-Vusul ila İlmi'l-Usul, Daru Nefais, 2012, ss.171-175

⁴⁶ Bkz. Ebu Yahya, Ali, **Kavâid Fîkhiyye** Ders Notları, Amman, 2014, s.130.

⁴⁷ Bkz. Zeydan, Abdulkârim, Nezarat fi's-Şeriatî'l-İslamiyye, Mussebetu'r-Risale, Beyrut, 2000, 473-502.

vakitlerinin ve orucun baslangıcını belirleyen tabiî alametlerin tespitinde astronomi verilerini kullanmak, uçak yoluyla hacca gidenlerin ihmama girecekleri yerler, ekran görüntüsü yoluyla imama uymanın hükmü, günümüzde minada gecelemenin hükmü ve imkanı, misyar evliliği, tıbbi müdahaleler, talakla ilgili klasik ve güncel sorunlar bu derste ele alınmaktadır.⁴⁸

- **Fıkhu'l-Kitab ve's-Sünne**

Bu derste en az on beş hükm konusu seçilerek Kitap ve sünnetteki naslar çerçevesinde incelenmektedir. Fatihanın hükümleri, imamın arkasında kırata bulunma, anne-babaya iyilik, şer'i hükmün tebliğ edilmesi ve gizlemenin yasaklanması, resim-heykel ve müziğin hükmü, ehli kitap veya müşriklerle evlenmenin hükmü, cihadın hükmü ele alınan bazı konulardır. Her konuya ilgili olarak mezheplerin görüşleri delilleriyle birlikte ele alınmakta ve bunlardan biri tercih edilmektedir.⁴⁹ Derste Kitap ve sünnetteki hükümlerin, usul kuralları çerçevesinde hayatı nasıl tatbik edileceğine dair bir yöntem geliştirilmektedir.

- **el-İktisadı'l-İslamî**

Dersin içeriği İslam iktisadının tanımı, önemi, hedefleri, kaynakları, temel özellikleri, ekonomik sorunlar ve çözüm yöntemleri, İslam'da iktisadi mezhepler, İslam'da mülkiyet ve çeşitleri, İslam'da mali düzen ve kaynakları gibi konulardan oluşmaktadır.⁵⁰

- **Tarihu Kada'i'l-İslamî**

Derste İslam devlet düzeninin bir parçası olarak yargı ve tanımı, yargı kurumu ile diğer devlet kurumları arasındaki ilişkileri, İslam yargısının Hz. Peygamber dönemi, tedvin öncesi ve tedvin sonrası dönemleri, Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Osmanlılar dönemi ve modern dönem olmak üzere yargı kurumunun geçirdiği tarihi süreçler ele alınmaktadır.⁵¹

- **Tahricu'l-Furu Ale'l-Usul**

Furu fıkıhta ihtilafın temel nedenleri, önemli usul kurallarına bağlı olarak meydana çıkan furu ihtilaflar; usul açısından lafzin manaya, emir ve nehyin hükmeye delaletinin, tercih usulerindeki farklılıkların, icma ve kıyasın, hakkında ihtilaf edilen diğer delillerin furu fıkıhtaki sonuçları bu kapsamda ele alınmaktadır.

- **Usulu'l-Muhakemat ve Tatbikatuha**

Yargı düzeninin temel ilkeleri, şer'i mahkeme usulünün tanımı, konusu, Ürdün'de mahkemelerin kurulması ve iktisas alanları, şer'i hakim atama şartları, atama işlemleri, Ürdün Şer'i mahkemelerinde yargılanma usulü, şer'i mahkemelerden çıkan yargı hükümleri ve kararları ile bu karar ve hükümlerin bozulması konuları ele alınmaktadır.⁵²

- **el-Medhal ila İlmi'l-Kanun**

Ürdün hukuk sistemi ve kanunlarına giriş mahiyetinde olan bu kitapta kanun ve hak teorisi ele alınmaktadır.⁵³

1.2.3. Fıkıh ve Fıkıh Usulü Bölümünde Sistematik ve Yöntem

1- Klasik fıkıh, usul ve füru alanlarına, bu alanların ana konuları ise kendi içinde müstakil derslere taksim edilmiştir. Herbir ders diğerinin ön koşulu olabilecek biçimde, kolaydan zora, basitten karmaşığa ve küçük adımlarla hedefe ulaşılacak biçimde sistematize edilmiştir. Esnek bir karakterde olan fıkıh programı bir taraftan klasik fıkıh alanında

⁴⁸ Bkz. es-Siddîkî, Tahir Yusuf Siddîk, **Fıkhu'l-Musteciddat fi'l-İbadat**, Daru'n-Nefais, Amman, 2013, s.89, s.193, s.311-318; el-Eşkar, Usame Ömer Süleyman, **Müsteciddat fi Kaday'z-Zevac ve't-Talak**, Daru'n-Nefais, Amman, 2000, ss.279-287.

⁴⁹ Bkz. el-Eşkar, Ömer Süleyman, **Fıkhu'l-Kitab ve's-Sünne**, Daru'n-Nefais, Amman, 2010, s.331.

⁵⁰ Bkz. Mîsrî, Yunus Refik, **Usulu'l-İktisadî'l İslami**, Daru'l-Kalem, Dimaşk, tsz., s.11, s.44, s.35.

⁵¹ Bkz. Davud, Muhammed Ali, **Usulu'l-Muhakemati's-Şer'iyye**, Daru's-Sekafe, Amman, 2004, s.25-73.

⁵² Bkz. Davud, Muhammed Ali, **Usulu'l-Muhakemati's-Şer'iyye**, Daru's-Sekafe, Amman, 2004, s.77, s.286.

⁵³ Bkz. Sarraf, Abbas; Hizbun, Corc, **el-Medhal ila İlmi'l-Kanun**, Daru's-Sekafe, Amman, 2011, s.13.

derinleşirken; diğer taraftan furu fikhin aile-miras-vasiyet, kazau'ş-şer'i konuları yürürlükteki hukuk sistemi, yargı sistemi ve mezhep görüşleriyle birlikte karşılaşmalıdır olarak ele alınmış ve bu alandaki hukuk ihtiyacının karşılanması; Kitap ve Sünnetten hareketle, ibadet ve muamelat alanlarında ortaya çıkan yeni sorunlar karşısında fikhin kendisini yenilemesi hedeflenmiş, usul ve furu alanındaki çalışmalar kaynak ve araştırma yöntemleri belirlenmiştir.

Nitekim el-Medhal ila Usuli'l-Fikh dersinin yanı sıra, usuldeki temel konuları "Mesadiru'l-Ahkâm fî Usuli'l-Fikh", "el-Hukumu'ş-Şer'i ve'd-Delalât" "İçtihad-Taklid, Tercih-Tearuz" gibi müstakil dersler altında verilmektedir. Bu sayede konuları derinliğine işlenmekte, mevcut ders kitabının yanı sıra, öğrencinin konuyla ilgili olarak mütekallim, fukaha ve memzuc usul eserlerinden faydalananması sağlanmaktadır.

2- Tahricu'l-Usul ele'l-Furu kapsamında "el-Kavaidu ve'd-Davabitu'l-Fikhiyye" ile "Nazariyyatu'l-Fikhiyye" derslerinde, furu fikhi yeniden değerlendirmek ve benzer konuları bir araya getirmek suretiyle tespit edilen *fikih kaideleri*, *fikih kuralları* ve *fikih nazariyeleri* ele alınmaktadır. Nitekim bu alandaki çalışmaları furu ve usul birlikteliğinde yürütmek, fukaha metodunu işleteerek yeni kural, kaide ve nazariyelere ulaşmak mümkündür.⁵⁴

3- Furu fikih alanındaki dersler, *Fikhu'l-Ulkubat*, *Fikhu'l-Muavadat ve's-Şerikat*, *Fikhu't-Teberruat ve't-Tevsikat*, *Fikhu'l-Mukarin*, *Fikhu'l-Kitab ve's-Sünne* gibi kısımlarına ayrılmıştır. Fikhin yürürlükteki kısmı *Ahvali Şahsiye*, *el-Medhal ile'l-Kanun*, *Kazau'ş-Şer'i*, *Usulu'l-Muhakemat eş-Şer'iyye* gibi derslerde işlenmektedir. Fikhin yeni durum ve sorunlara bakan yönü ise *Fikhu'l-Müsteciddat fi'l-İbadat*, *Kadaya'l-Maliyye'l-Muasira* gibi derslerde işlenmektedir.

4- Fakültedeki fikih eğitiminin kendisini güncelleyerek yenileme gayreti içinde olduğunu anlamak mümkündür. Nitekim Raşid Said: *Fikih alanındaki tecdit; fikih ehliyetinin güçlendirilmesi*, *fikhin teorik ve pratik yönünün güçlendirilmesi*, *İslam düşüncesinin önemli boyutlarından biri olan fikhin farklı zaman ve mekan dilimlerinde ortaya çıkan yeni sorunların çözümünde hakettiği rolü yerine getirmesi* olarak tanımlamıştır. Devamla: *Toplumun terk ettiği şer'i ameli hükümleri ihyâ ederek yaymak, nasların ve makasının doğru anlaşılması için hüküm istibatında kullanılan yöntemlerin yenilenmesi*, *bu tecdit faaliyetinin zorunlu bir gereğidir. Gayesi ise fikhin hayatın her karesini düzenlemesidir. Bunun için hüküm içtihat kurumunun işletilmesi, hüküm kapsamının genişletilmesi, fikhin hayatı kuşatması gereklidir. Fikhi hükümlerin tahriften ve intihalden korunması, bidatlerden arındırılması, islam toplumunun bizzat kendi bünyesinden veya oryantализm gibi harici tesirlerden doğan şüphelerin bertaraf edilmesi gereklidir.*⁵⁵ Bunun yolu ise usul ve furu alanında sağlam bir eğitimden geçmektedir. Şeria fakültesindeki fikih programı da içerik açısından buna müsaittir.

5- Bölümde verilen derslerin 2/3 si fikih alanına, kalanlar ise ağırlıklı olarak tilavet, tecvid, hadis ve tefsir alanlarına mahsus olup, bölümün amaçlarını gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Alan dışı derslerin sayısı ise olabildiğince azdır.

6- Şeria fakültesinin ders içeriklerinin ve oktulan ders kitaplarının büyük kısmı Ömer el-Eşkar, Mustafa Ahmed ez-Zerka, Salâh Ebu'l-Hac, İbrahim Geylanî, Mahmud es-Sertavî, Arif Ebu İd gibi bizzat Ürdün üniversitesinde çalışmış ve çalışmakta olan hocalar tarafından, bir kısmı ise diğer Arap ülkelerinde alanında kendisini ispatlamış ilim adamları (Zeydan, Zuhayli, Kardavi, Karadağî vb.) telif edilmiştir. Ana hatlarıyla bu kitaplar klasik furu ve usul kitaplarındaki malumatı sağlam bir sitematik ile çeşitli kitaplara taksim ederek sade ve anlaşılır

⁵⁴ Doktora tezimizde ele aldığımız Hüküm ve Vakit ilişkisi, İslam Hukukunda Vakit Nazariyesi anlamında bir çalışmıştır. Zira emir ve nehiy temelinde vakit unsuru, vaz'î bir hüküm olarak furu fikhin ibadat, muamelat ve ukubat alanlarında sebep, şart ve mani olarak tezahür etmekte, buna bağlı olarak vucub, nedb, hurmet, kerahet, sihhat, butlan ve fesat gibi hükümlerin doğmasına kaynaklık etmektedir.

⁵⁵ Şehvan, *Davabit Şerîyye*, s.112-123.

bir dil ile, herkesin anlayabileceği bir tarzda ele almış; klasik fikih mirasını güncelleyerek çağdaş sorunlarla ilişkilendirmiştir. İhtiyaç duyulan kitapların büyük kısmı bizzat Ürdün'deki matbaalar tarafından basıldığından öğrencinin kaynak sıkıntısı yoktur. Klasik fikih kitaplarının ise ibaresi kolay olanları seçilerek dilden kaynaklanan zorluklar bertaraf edilmiştir.

7- Ders kitaplarının büyük çoğunluğu içerik açısından Arap telif usulüne göre sistematize edilmiştir. Bu sistematik Kitap-Bâb-Fasıl-Mebhas-Matlab-Fer' sıralaması şeklinde genelen özelleştirilmiştir. Örneğin Ahvali Şahsiye Kitabı içinde "evliliğin çeşitleri ve hükümleri" bâbı "evliliğin çeşitleri", "evliliğin hükümleri" "evlilik sözleşmesinin resmiyete kaydedilmesi" "nikah akdinde şart koşmak" şeklinde dört fasila; bu fasillardan evliliğin çeşitleri faslı "ahvali şahsiyede nikah akdinin çeşitleri" alt mebhasına, bu mebhas da kendi arasında "sahih akit", "batıl akit", "fasit akit" "kanundaki görüş" "muta ve muvakkat nikah" olmak üzere beş matlaba ayrılmıştır. Her bir matlabin altında bulunan maddeler ise fer' sayılmaktadır.⁵⁶ Bu anlamda kitaplar içerik açısından güçlü bir sistematik sahiptir.

8- Tüm dünyada olduğu gibi Arap dünyasında da ciddi boyutlarda çevre sorunları bulunmaktadır. Dolayısıyla programda, fikihin insan ve çevre ilişkilerini ele alarak düzenleyen bir dersin bulunmaması eksiklik sayılabilir.

9- Fakültedeki her üç bölüm farklı binalarda ders görmektedir. Sınıflar karma olmakla birlikte, bayan öğrenciler arkada sıralarda, erkek öğrenciler ön sıralarda oturmaktadır. Derslerde takrir, soru cevap ve konuları şematize etme yöntemi ve beyaz tahta kullanılmakta, öğrencilerin derse hazırlıklı gelmesi sağlanmakta, verilen araştırma ödevleriyle öğrenci aktif hale getirilmektedir. Sınıflarda bilgisayar teknolojisi, tepegoz, projeksiyon veya akıllı tahta gibi teknolojiler bulunmamaktadır. Ders hocaları usul ve furu gibi farklı alanlarda ihtisaslaşmaya gitmiştir. Kendi alanlarında derin bir uzmanlığa ve saygınlığa sahiptirler.

10- Yarıyıl tatillerinde cüz'î bir ücret karşılığında fikih ve fikih usulü alanında kurslar düzenlenmektedir. Öğrenciler, yaygın eğitim kapsamında gerek vakıflar, dini kuruluşlar veya ücretli özel kursların verdiği derslerden, gerekse çeşitli mescitlerdeki günlük ve haftalık ilim halklarından fikih ve fikih usulü dersi alma imkanına sahiptir.

11- Fikih ve fikih usulü öğretiminde, karşılaştırmalı fikih yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntemin öğretim ilkelerinin aşamalılık ilkesine, kolaydan zora, basitten karmaşağa hareket ilkelerine uygunluğu tarişmalıdır. Öncelikle karşılaştırmalı yöntemin, belirli bir mezhebi esas alarak bu mezhepte derinleşmek, bilahare bu mezhebi diğer mezheplerle kıyaslamak suretiyle icra etmek mümkündür. Öğrenci aynı esnada, aynı konuya ilgili dört mezhebin görüşünü delilleriyle birlikte kavramakta zorlanabilir. Bu durum onun fikih alanında derinleşmesine değil, birden çok mezhep bazında yüzeyselleşmesine yol açabilir. Klasik fikih öğretim metodlarında, tek mezhepte derinleşmek suretiyle karşılaştırmalı yönteme geçilmesi bu gerçeği dikkate almakta kaynaklanmıştır. Fikih ve Fikih Usulü bölümü öğrencileriyle yaptığımız görüşmelerde, karşılaştırmalı yöntemin fikih alanında derinleşmeye değil, birden çok mezhepte yüzeyselleşmeye yol açtığı, en çok istifade ettikleri hocaların öncelikle tek mezhep üzerinde uzmanlaşanlardan oluştugu belirtilmiştir.⁵⁷

1.3. MASARIFU'L-İSLAMİYYE BÖLÜMÜ FIKIH ÖĞRETİMİ

Fikih aslı ve talî delillerden hareketle mevcut sorunları hükme bağlarken, bir taraftan hükümu doğrudan nasslardan çıkarmakta, diğer taraftan şer'î ilimlerin yanı sıra, tâhâkul menat

⁵⁶ Bkz. el-Es'kar, el-Vazîh fî Şerhi Kanûni'l-Ahvalî's-Şâhîyyeti'l-Urduniyye, Daru'n-Nefâis, Amman, 2010, s.9, s.141, s.225, s.440, 437-448.

⁵⁷ Kişisel Görüşme, İd el-Merridiy, Omar en-Nî'mah, Şeria Fakültesi Fikih ve Fikih Usulü Bölümü, Ekim, 2014.

kapsamında pozitif bilimlerin verilerinden faydalananarak hükmü vermektedir. Birinci tür içtihad, naslardan hükmü istinbatında bulunma içtihadıdır. Lafzin manaya ve hükmeye delaleti kapsamında, sarf, nahiv, mantık, belağat ve fıkıh usulü gibi alet ilimlerine, metin ve senet tenkidi açısından hadis ve hadis usulü gibi ilimlere dayanır. İkinci içtihad ise tahkikul menat içtihadı olup, şerî hükmeye bağlanamacak meselenin bizzat kendisini bilmek ve illetin varlığını yokluğunun tahkik etmektedir. Bu durum o meseleyle ilgili bilimsel verilerin dikkate alınmasını zorunlu kılar.⁵⁸ Nitekim her bir cüzî ilim, müddeayı ıspat sadeinde ihtiyaç duyulan diğer ilimlerden yararlanmayı, bu da diğer ilimlerin temel ilkelerini bilmeyi gerektirmektedir.⁵⁹

Bu anlamda bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler, beseri münasebetlerin farklılaşması, örfün değişmesi disiplinler arası yaklaşımı zorunlu kılmaktadır.⁶⁰ Söz gelimi ibadetlerin dayandığı şerî vakit alametlerinin tahkikinde astronomi, coğrafya veya fizik verilerinden yararlanmak gerektiği gibi,⁶¹ tıbbî durumların veya finans alanına giren konuların şerî hükmeye bağlanmasıında tıp ve iktisat alanındaki bilimsel verilerden faydalananmak gerekebilir. Zira eskiden basit bir karakterde olan mali muameleler günümüzde özel bir iktisat alanına konu olacak şekilde karmaşıklaşmıştır. Buna bağlı olarak fıkıh öğretiminde disiplinler arası yaklaşım gerektiren alanlarda, alanla doğrudan ilişkisi olan yan dersler de zorunlu hale gelebilmektedir. Masarîfî'l-İslamiyye lisans bölümü de, İslam bankacılığının gelişmesine bağlı olarak, fıkıh ve fıkıh usulünü temele alınarak pozitif hukuk ile iktisadi ve idari bilimler arasında disiplinler arası bir yaklaşımın gereği olarak açılmıştır.

Bölümün misyonu: İslam bankacılığı alanında kapsamlı ve geniş bir ufka sahip, bu alandaki bilgi ve becerileri uygulamaya güç yetirebilen öğrenciler yetiştirmektir. Vizyonu: İslam bankacılığı alanında idarecilik yapabilecek, İslam'a uygun bankacılık sistemini geliştirebilecek, İslam iktisadi fikrini temel alarak iktisadi sorunlara çözüm üretebilecek bir jenerasyon yetiştirmektir. Bölümün hedefleri: İslam bankacılığı alanında çalışan kurumlara akademik alt yapı hazırlamak, bu alanda ihtiyaç duyulan kalifiye eleman ihtiyacını karşılamak, Ürdün'ün yanı sıra Malezya, Kuveyt ve Racihi-Bank gibi İslam bankacılığı alanında gelişmiş olan uluslararası mali kuruluşlarla işbirliği yapma, öğretim üyelerine yaz dönemlerinde farklı ülkelerde araştırma imkanı sunarak İslam bankacılığının zayıf ve güçlü yönlerini tespit etme ve geliştirme fırsatı vermek ve tüm bunların sayesinde İslam İktisadını geliştirmektir.⁶² İktisadi bilimlerle şerî ilimleri bir arada veren masarîfî'l-İslamiyye mezunları eğitim, islam bankacılığı ve sigorta şirketleri alanında görev almaktadır.⁶³

1.3.1. Masarîfî'l-İslamiyye Bölümü Zorunlu Fıkıh Dersleri

Fakültenin ortak zorunlu dersleri olan *Fikhu't-Taharet ve's-Salat ve's-Siyam*; *Fikhu'z-Zekat ve'l-Hac*, *el-Medhal ila Fikhi'l-İslamî*, derslerinin yanı sıra aşağıdaki fıkıh derslerinin alınması zorunludur:

- **Mebâdiu'l-İktisâdî'l-İslamî**

Derste ana hatlarıyla İslam İktisadı temel ilkeleri ve ana hatlarıyla birlikte, İslam iktisadının dayandığı satım akdinin mubahlığı, ribanın ve ana sermayeyi stoklamanın haramlığı, var olan sermayenin nasıl işletilebilmesinin vacip olması, aldatmanın, rüşvetin, ihtikarın ve hilelerin haramlığı ele alınmaktadır.⁶⁴

⁵⁸ Şatîbî, İbrahim b. Musa b. Muhammed, *el-Muvafakat fi Usûlî's-Şeriat*, Thk. Muhammed İskenderanî-Adnan Dervîş, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002, IV, 758-759.

⁵⁹ Gazalî, *el-Mustasfa*, s.7.

⁶⁰ Erdoğan, Mehmet, *İslam Hukukunda Ahkamın Değişmesi*, İFAV Yay., İstanbul, 2011, s.225.

⁶¹ Erdoğan, *İslam Hukukunda Ahkamın Değişmesi*, ss.221-222.

⁶² <http://sharia.ju.edu.jo/ar/arabic/Home.aspx> Erişim Tarihi: 28.09.2014.

⁶³ http://registration.ju.edu.jo/Lists/SpecDesc/All_Desc.aspx Erişim Tarihi: 29.09.2014.

⁶⁴ Bkz. el-Mîsrî, Yunus Refik, *Usûlî'l-İktisâdî'l-İslamî*, Daru's-Şamîyye, Beyrut, 1999, s.11, s.35, s.153, s.271-279.

• **Usulu'l-Fıkh**

Bu derste Usulu Fıkhi'nın tanımı, amacı, hedefleri, hükümlerin nakli ve içtihadi kaynakları, içtihadın tanımı, çeşitleri, alanları, kiyas, istihsan, mesalihi mürsele, makasodu'ş-seria gibi içtihat kaynakları, fetvanın tanımı, kuralları ve şartları, içtihadi delillerin İslam bankacılığı alanında nasıl tatbik edileceği, kollektif içtihat/icma ve bunun islam bankacılığının gelişimindeki rolleri ele alınmaktadır.⁶⁵ Örneğin *الأمور بمقاصدها* fıkıh kaidesi ele alınarak şerh edilmekte, ikinci olarak bu kuralın mali muamelelerde tatbikatı yapılmaktadır. Aralarında daha önceden hediyeleşme adeti bulunan borçlunun, henüz borcunu ödemeden önce alacaklıya verdiği hediyyeden maksadı alacaklarının zaman tanımı, verdiği borç karşılığında ek bir ihsanda bulunmaksa, bu hediyenin verilmesi ve alınmasıriba anlamına geleceğinden haram sayılır.⁶⁶

• **Fıkhu'l-Muavada't-il-Maliyye**

İslam fıkhnın satım sözleşmeleri, tanımları, rükünleri, şartları, akdin taraflarının görev ve sorumluluklarını düzenleyen kaideler, akit muhayyerlikleri ve İslam bankacılığı alanına uygulanması; tevliye, murabaha, vaz'ye, istisna, sarf, selem gibi İslam bankacılığı alanına uygulanan akitlerin tanımı, rükün ve şartları, vekalat ve sulh akdinin İslam bankacılığı alanına uygulanması, kira akdinin rükünleri, şartları, çeşitleri ve İslam bankacılığı alanında uygulanması bu derste alınan başlıca konulardır.⁶⁷

• **Muamelatu'l-Maliyye'l-Muasırı**

Derste modern mali sorunların fıkı açıdan ele alınmaktadır. Kredi kartları, indirim kartları, sigorta, çek, senet ve borsa gibi konular bu derste incelenmektedir. Bu tür mali muamelelerle ilgili olarak, klasik fıkhnın yanı sıra, bilimsel fıkıh toplantılarında alınan kararlar da kitaba eklenmiştir.⁶⁸

• **et-Tesviku'l Masrafiyyu'l-İslami**

Ana hatlarıyla İslam'ın banka pazarlamacılığına bakış açısı, pazarlamacılıkta geçerli olan İslam ahlaki ve İslâmî değerler, İslam ekonomisinde üretim ve tüketim usullerinin şer'i kurallarla ilişkisi bu dersin kapsamına girmektedir.⁶⁹

• **er-Rikabe ve't-Tedkîk es-Şer'i fi'l-Masarîf'l-İslamiyye**

İslam bankacılığındaki muamelelerin şer'i kurallara uygunluğunun sağlanması, şer'i kurallara aykırılığın önlenmesi için denetim ve araştırma kurulunun nasıl kuruluş, işleyiş usullerinin, görev ve sorumluluklarının belirlenmesi bu kapsamda ele alınmaktadır.⁷⁰

• **et-Tevsîkat ve'l-Mudayenat ve't-Teberruat**

İslam fıkında güven esasına dayanan rehin, kefalet, havale gibi akitlerin rükünleri, şartları ve bunların İslam bankacılığı alanında uygulanması; taşınabilir malların ve arazilerin rehni, bankacılık kefaletleri; islam bankacılığında karz, hibe gibi teberru akitlerinin uygulanması; finansmanın sunulmasından ve tahsil edilmesinden veya gecikmelerden kaynaklanan borçlanmalar bu kapsamda ele alınmaktadır.

⁶⁵ Bkz. el-Kahtanî, Fevaz Muhammed Ali Fârî, el-Kavâid ve'd-Davabîtu'l-Fîkhiyye'l-Muâssîre fi Muâmelati'l-Masrafiyyeti'l-İslamiyye, Müessesetü'r-Risale, Dîmaşk, 2013, I, ss.1361-1393.

⁶⁶ el-Kahtanî, el-Kavâid ve'd-Davabîtu'l-Fîkhiyye, I, 308.

⁶⁷ Bkz. Abdulhamid, Muhammed Muhyiddin, el-Muâmelatu's-Şer'iyye, Daru't-Talayî, Kahire, 2012, s.271.

⁶⁸ Bkz. el-Haslan, Sa'd b. Türkî, Fıkhu'l-Muâmelati'l-Maliyyeti'l-Muâsîra, Daru's-Samî, Riyad, 2012, s.152, s.79, s.53-54; Şubeyr, Muhammed Osman, el-Muâmelatu'l-Maliyyeti'l-Muâsîra, Daru'n-Nefais, Amman, 2007, s.391.

⁶⁹ Bkz. Karadağî, Buhus fi'l-Muâmelati'l-Maliyyeti'l-Muâsîra, Daru's-Şakir, Beyrut, 2009, s.441.

⁷⁰ Bkz. Hammad, Hamza Abdulkerim, er-Rikabetu's-Şer'iyye fi'l-Masarîf'l-İslamiyye, Amman, 2004, s.3-4, s.10-11, s.42.

- **el-Ameliyyatu'l-Masrafiyyetu'l-İslamiyye**

İslam bankacılığına giriş mahiyetinde olan bu derste, İslam bankacılığının tanımı, kuruluş sebepleri, özellikleri ve hedefleri, dayandığı temeller; islam bankacılığında ana sermayeyi kullanma yolları, mevduat çeşitleri; murabaha, borç, taksit, selem, ıstısnâ, katılım yoluyla finans, mudarebe yoluyla finans, ticari evrakların elde edilmesi, rehin alınması, kira yoluyla finansın çeşitleri uygulanması, ücretli vekalet işlemleri, arazi finansı gibi konular ele alınmaktadır.⁷¹

- **Siyasetu'n-Nakdiyye ve'l-Maliyyetu'l-İslamiyye**

Nakit ekonomisi, nakit türleri, İslam'ın çağdaş nakit ekonomisine yaklaşımı, merkezi bankanın tanımı, görevleri, ekonomik istikrarın geliştirilmesi, İslam iktisat siyaseti, zekatın nakdî ve malî siyasetteki rolü gibi konular bu ders kapsamında ele alınmaktadır.⁷²

- **Kavâidu'l-Fîkhiyye fi'l-Muamelati'l-Maliyye**

Mali muamelelerde fikhî kaideler, bu kadilerin kaynakları, ortaya çıkışı ve gelişmesi ve uygulanması bu derste ele alınmaktadır.

- **Te'minu'l-İslamî**

Derste, islami sigortanın tanımı, ticari sigortadan farkı, ticari sigortanın şer'i boyutu, ticari sigorta yerine islami sigorta ve çeşitlerini ele almaktadır.⁷³

- **Şerikât fi'l-Fîkhi'l-İslamî**

Şirketlerin tanımı, rükünləri, şartları, çeşitleri, mudarebe, inan gibi şirketlerin tanımı, musakat ve muzaraa gibi zirai şirketler gibi furu fikih takı klasik şirketlerin yanı sıra, çağdaş şirket türleri, ortaklık temeline dayanan önemli finansal şirket türleri bu kapsamda ele alınmaktadır.⁷⁴

- **Fîkru'l-İktisadiyyi'l-İslamî**

İslam iktisadı, temel unsurları, kuralları, özellikleri, en önemli İslam iktisat düşünürleri, İslam İktisat düşüncesinin diğer İktisadi düşüncelerle kıyaslanması, İslam medeniyetinde bankacılık fikrinin ortaya çıkışı, gelişmesi ve temel ilkeleri islami düşüncenin bankacılık alanında yönlendirmeleri bu derste ele alınmaktadır.⁷⁵

1.3.2. **Masarifu'l-İslamiyye Bölümü Seçmeli Fıkıh Dersleri**

Bu dersler, Fîkhu'l-Kitab ve's-Sunne, Fîkhu'l-Kanunu'l-Medenî, Kavaid el-Fîkhiyye, Kadaya Mustecidde fi'l-İbadat, Fîkhu'l-Muvazenat ve'l-Evleviyyat, Dirasat Fîkhiyye'l-Muasira olmak üzere 6 derstir. Bu derslerden bir kısmına yukarıda değindirdik. Burada ise kalan üç dersi inceleyeceğiz:

- **Âyat ve Ehâdisu'l-Ahkâm**

Derste mali muamelelerle ilgili olan ahkam ayet ve hadisleri, bunların ifade ettikleri hükümler, fakihlerin konuya ilgili görüş ayrılıkları ve sebepleri bu derste ele alınmaktadır.⁷⁶

- **Mekâsidu's-Şeria fi'l-Muamelati'l-Maliyyeti'l-Muasira**

Makâsidın tanımı kısımları, içtihattaki önemi cüzi hükümlerin makâsidla ilişkisi, makâsida dayalı içtihadın ele alındığı bu derste, makâsîd konularının mali muamelelerle

⁷¹ Bkz. el-Mîsrî, Yunus Refik, et-Temvilu'l-İslamî, Daru'l-Kalem, Beyrut, 2012, s.279; Hamid, Salih, el-Muessesatu'l-Maliyyetu'l-İslamiyye, Daru'n-Nevadir, Beyrut, 2014, s.558-559.

⁷² Bkz. Karadağı, Ali Muhyiddin, el-Medhal ila İktisadi'l-İslamiyye, Daru'l-Beşair, Beyrut, 2010, s.582-650.

⁷³ Bkz. Karadağı, et-Te'minu'l-İslamî, Daru's-Şakir, Beyrut, 2009, ss.506-530.

⁷⁴ Bkz. Abdulhamid, Muhammed Muhyiddin, el-Muamelatu's-Şer'iyye, s.271.

⁷⁵ Bkz. Yusîrî, Abdurrahman Ahmed, Tatavvuru'l-Fîkri'l-İktisadî, Daru'l-Camia, Kuveyt, 2003, s.479-480.

⁷⁶ Bkz. el-Bedevî, Abdulazim, el-Vecîz fi Fîkhi's-Sunne ve'l-Kitabi'l-Aziz, Daru İbn Recep, Kahire, 2001, s.17-18; ss.503-527.

ilişkisi, malın korunması, İslam bankacılığının İslam'daki mali gayelerin gerçekleştirilmesi için üstlendiği bireysel ve toplumsal roller bu derste ele alınmaktadır.

- **Fıkhu'l-Muvazenat ve'l-Evleviyyat**

Bu derste evleviyyatın tanımı, önemi ve kapsamı, İslam fikrinin genel makası ilkelere, mefsedet ve maslahat dengesi, kitap ve sünnette ve de raşid halifelerin hayatında evleviyyat fikrinin örnekleri, maslahat ve mefsedet öncelikleri ele alınmakta; evleviyyat ve muvazenat fikrinin içtihad, taklid, cihad, kadınların mescide gitmesi, pazarda narh koyma, fetva ve içtihadın değişmesi türünden farklı uygulama örnekleri ele alınmaktadır.⁷⁷

Masariful İslamiyye bölüm dışı dersler iktisat ve idare fakültelerinden alınan, *Mebadiul'l-Muhasebe*, *Mebadiu İdareti'l-A'mal*, *Mebadiu İdareti'l-Maliyye*, *el-İktisadul-Cuz'î*, *el-İktisadul-Kullî*, *Mebadiu'l-İhsa*, *el-Esvaku'l-Maliyye*, *et-Tahlili'l-Mali* dersleridir.

1.3.3. Masarifu'l-İslamiyye Fikih Öğretim Sistemi

1- Bölüm disiplinlerarası bir yaklaşımına sahip olduğundan, derslerin büyük çoğunluğu malî fikha ve İslam iktisadına yoğunlaşmakta, iktisat ve idare fakültesi ile kanun fakültelerinden de dersler alınmaktadır. Fikih alanındaki derslerin sayısı diğer derslerden daha ağır basmaktadır. Fıkıhtaki mali mübadelelere dayalı birikimin modern iktisadi koşullara uygulanması bu çerçevede kendisini yenileyebilmesi için kollektif içtihadın, usul kural ve kaidelerinin İslam bankacılığı alanında uygulanması hedeflenmektedir. Aynı bölüm Camiatu'l-Ulumi'l İslamiyye'de İdare ve İktisat fakültesinde yer almıştır.

2- Fakülte Masarifu'l-İslamiyye alanında çeşitli sempozyumlara ev sahipliği yapmakta, bu alandaki yerli ve yabancı bilim adamlarının tecrübe ve birikimlerini sentezlemeye çalışmaktadır. Türkiye'de İslam Bankacılığı alanında yapılan tezlere ulaşma istiyakı bulunmakla birlikte, dil sorunundan dolayı bu tezlere ulaşmak mümkün olmamaktadır. Türkiye ve Ürdün arasındaki mevcut akademik işbirliği ve tebadül sayesinde her iki tarafın birbirinden istifade etmesi mümkündür.

3- Alanla ilgili müstakil ders kaynakları yazılmış olup, bu kaynakların tedariki konusunda bir sıkıntı bulunmamaktadır.

1.4. USULUDDİN BÖLÜMÜ FIKIH ÖĞRETİMİ

Usuluddin bölümü 1970'de şeria fakültesinde faaliyete giren bölüm, 1977'de fikih ve usul bölümünden ayrılarak müstakil bir bölüm olmuştur. Bölümde Tilavet ve Tecvid, Tefsir, Hadis-i Şerif ve Hadis İlimleri, İslam Akidesi, İslam Tarihi ve Muasır Mezhepler alanında faaliyet göstermektedir. Mezunlar öğretmenlik, imam-hatiplik ve vaizlik, şer'i mahkemelerde hakimlik görevi alabilmektedir.⁷⁸

Bölümünün 132 saatten ibaret olan derslerin 66 saati bölüm/alanın zorunlu dersleri, seçmeli derslerin ise 9 saatı usuluddin alanyla ilgilidir. Her biri 3 kredi olan fikih derslerinin 8'si zorunludur. Kalan fikih dersleri ise 13 ders arasından seçilen 5 adet derstir. Öğrenci bunlardan en az 3 tanesini seçmek zorundadır. Böylece usuluddin fikih dersleri 8 dersin altına düşmezken, 3 fikih dersinin de seçilmesiyle birlikte 11 derse yani 33 krediy'e kadar çıkabilmektedir.

⁷⁷ Bkz. el-Kerbulî, Abdusselam Ubade Ali, *Fıkhu'l-Evleviyyat, fi Zılali Mekasıdi's-Şeriatu'l-İslamiyye*, Daru Taybe, Dımaşk, 2008, s.24, ss.383-389; el-Kemâlî, Abdullah, *es-Şeriatu'l-İslamiyye ve Fıkhu'l-Muvazenat*, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2000, s.27-ss.164-165; el-Kemâlî, Abdullah, *Te'silu'l-Fıkhi'l-Muvazenat*, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2000, s.9, ss.131-133; el-Kemâlî, Abdullah, *el-Muvazenat Beyne'l-Mesalih ve'l-Mefasid*, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2000, s.11-15, ss.169-172; el-Kemâlî, Abdullah, *Tatbikatu'l-Fıkhi'l-Muvazenat*, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2000, s.25, ss.115-118.

⁷⁸http://registration.ju.edu.jo/Lists/SpecDesc/All_Desc.aspx Erişim Tarihi: 29.09.2014; <http://sharia.ju.edu.jo/ar/arabic/Home.aspx#> Erişim Tarihi: 29.09.2014.

- **Usuluddin Zorunlu Fıkıh Dersleri**

Fakültenin zorunlu dersleri 1-Taharet-Namaz ve Oruç Fıkıh 2-Hac ve Zekat Fıkıh 3-İslam Fıkıhına Giriş dersleridir. Bölümün zorunlu dersleri: 1-Yemin-Nezir-Hazr ve İbaha Fıkıh 2- Mali Mübadele ve Ortaklıklar Fıkıh 3-Ahvali Şahsiye 4-Şer'i Hüküm ve Delalat⁷⁹ Bu derslere içerikleriyle ve okutulan kitaplarla birlikte yukarıda dejindik.

- **Usuluddin Seçmeli Fıkıh Dersleri:**

Bu dersler: 1- *Fıkıh Usulüne giriş* 2- *Ayatul-Ahkâm* 3- *Ehadisu'l-Ahkâm*, 4-*Ahvali Şahsiye Fıkıh* 5-Çağdaş Mali Muameleler 6-İçtihat-Taklit Tearuz ve Tercih olmak üzere altı adettir.⁸⁰

Bunların son üçünü yukarıda ele aldığımızdan tekrarlamıyoruz. Ayatu'l-Ahkâm ve Ehadisu'l-Ahkâm derslerinde, Sabuni'nin Ahkam tefsirinden ve Seyyid Sabık'ın Fıkhu's-Sunne kitabından, Emir Abdulaziz'in Fıkhu'l-Kitab ve's-Sunne isimli beş cıltlik eserinden istifade edilmekte, bunlardan alınan belirli konular, ahkam ayetleri ve hadisleri kapsamında incelenmektedir.⁸¹

14.1. Usuluddin Fıkıh Öğretim Sistemi

1- Bölümde zorunlu fıkıh derslerinin sayısı 7, seçmeli derslerin sayısı ise 6 adettir. Fıkıha girişin yanı sıra, usulu fıkıh, ibadetler, mali fıkıh ve ahvali şahsiye alanında dersler verilmekte, ancak ukubat alanyla ilgili dersler bulunmamaktadır.

2- Usuluddin dersleri, bölümün Temel İslam Bilimleri alanına yoğunlaştığını göstermektedir. Bu durum, bölümün karakterini, inşa ettiği zihin dünyasını, eğitimin çıktılarını İlahiyat fakültelerinden farklılaştırmıştır. Usuluddin mezunlarında Temel İslam bilimleri alanında nakil/rivayet ağırlıklı, güçlü ve gelişmiş; buna karşılık felsefi ve sosyal bilimler alanında zayıf bir kültür hakimdir. İlahiyat programları ise temel İslam bilimleri, din bilimleri ve sosyal bilimler arasında analitik düşünme kabiliyetiyle temayüz etmektedir.

SONUÇ

İnsandan sadır olan söz, tavır ve davranışların tümü, beşeri münasetler, insan-ibadet, insan-çevre, birey-devlet, birey-toplum ve de uluslararası ilişkiler fıkıh kapsamına girmektedir. Dini pratiğin bu alanlara açlığını temsil eden fıkıh, bireye ve topluma doğru bir dini hüviyet kazandırmakta, bozulan dini kimliği yeniden inşa etmektedir. İslam coğrafyasında barışın, adeletin, hak ve özgürlüklerin sağlanması fıkıh yol göstericidir. Bu nedenle güçlü ve doğru bir fıkıh öğretimi, bunun yanı sıra fıkıh öğretim tecrübelerinin geliştiriltilmesi ve zenginleştirilmesi önem taşımaktadır. Fıkıh düşüncesinin geçmişé hapsedilmemesi, hayatın her alanında kendisini sürekli olarak yenilemesi, bu alanda uzman kimselerin kollektif bir anlayışla içtihat mekanizmasını işletecek nas ile değişim arasındaki dengeyi kurmaya çalışması, bu doğrultuda İslam dünyasındaki fıkıh faaliyelerinin bir birinden istifade ederek güçlenmesi gereklidir.

Şeria fakültesinde fıkıh öğretimi, kitap ve sünnetten hareketle dört temel yönelime sahiptir. Bunlar: 1-Klasik fıkıh ve fıkıh usulü literatüründe derinleşme, 2-Yürürlükteki hukuk sisteminin ahvali şahsiye ve şer'i mahkeme alanlarına altı yapı hazırlama, 3-Güncel fıkıh sorunlarla analitik çalışma, 4-Fıkıh ve usul araştırmalarında yöntem ve kaynaktır. Genel itibarıyla klasik fıkıh mirasını güncelleyerek modernize etmeye çalışan program, insanın Allaha karşı görev ve sorumluluklarını, beşeri ilişkiler ile insan-eşya arasındaki ilişkileri fıkıh

⁷⁹ http://registration.ju.edu.jo/StudyPlans/Forms/All_Plans.aspx Erişim Tarihi, 30.09.2014.

⁸⁰ http://registration.ju.edu.jo/StudyPlans/Forms/All_Plans.aspx Erişim Tarihi, 30.09.2014.

⁸¹ Sabuni, Ali, *Tefsiru Ayati'l-Ahkam*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, I,445-II, 462; el-Bedevî, Abdulazim, *el-Vecîz fi Fıkhi's-Sunne ve'l-Kitabi'l-Azîz*, Daru Ibn Recep, Kahire, 2001, s.17-18; ss.503-527; Abzulaziz, Emir, *Fıkhu'l-Kitab ve's-Sunne*, Daru's-Selam, Kahire, 1999, I, 613-620.

vasıtasiyla kitap ve sünnet temeline dayandırmayı; fikih alanındaki bilgi, beceri ve değerleri öğrencide meleke haline getirmeyi hedeflemektedir. Bu hedeflere ulaşmak üzere, Fikih ve Fikih Usulü bölümü derslerinin 2/3 si, Masarifu'l-İslamiyye bölümü derslerinin 1/2 si, Usuluddin bölümü derslerinin ise 1/4 i fikha tahsis edilmiştir. Şeria fakültesi mezunlarında analitik düşünce ve sosyal bilimler nosyonu yeterince gelişmemiştir olsa da, mezunlar şer'i ilimler alanında güçlü bir alt yapıya sahiptirler. Fakültedeki bölgeler, kendi varlık ve kuruluş amacını gerçekleştirmeyi ve öğrenciye bizzat kendi alanında yeterlilik kazandırmayı hedeflemektedir. Öğrenci lisans öğretimini tamamlamak için her biri üçer krediden 132 kredi, yani ortalama 45 ders almak zorundadır. Bu da sekiz dönemlik lisans eğitiminin her bir döneminde, ortalama 5 veya 6 derse tekabül etmektedir. Bu sayede öğrencinin ders yükü hafifletirken, aldığı dersleri derinliğine öğrenme fırsatı verilmektedir. Temel yaklaşım, ders sayısının artırılarak kredinin düşürülmesi yüzeysel bir öğrenmeye yol açması yerine, ders sayılarının düşürülerek kredinin yükseltilmesi ve verilen ödevler vasıtasiyla derinliğine derslerin derinliğine öğretilemesidir.

KAYNAKÇA

ABDULHAMİD, Muhammed Muhyiddin, *el-Muamelatu's-Şer'iyye*, Daru't Talayi', Kahire, 2012.

ABZULAZİZ, Emir (Nablus-Necah Üniversitesi Karşılaştırmalı Fikih Profesörü), *Fikhu'l-Kitab ve's-Sunne*, Daru's-Selam, Kahire, 1999.

ÖZYÜREK, Ali, *Kiçisel Görüşme*, (Şeria Fikih ve Fikih Usulü 2. Sınıf Öğrencisi), Ekim, 2014.

BERRAC, Cuma Muhammed, *Ahkâmu'l-Miras fi's-Şeriatı'l-İslamiyye*, Daru Yafa, Amman, 1999.

BERRAC, Cuma Muhammed, *el-Ukubat fi'l-Fikhi'l-İslamî*, Daru'l-Faruk, Amman, 2013.

BKZ. <http://www.farrajlawyer.com/viewTopic.php?topicId=103>, Erişim Tarihi:28.09.2014.

BOSTANCI, Ahmet, Ürdünde Müslümanlara ve Gayri Müslümanlere Yönelik Dini Yargı Sistemi, *İslam Araştırmaları Dergisi*, Sayı:3, Sakarya, Ocak-Haziran, 2005.

BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş-Çivi, Cuma; *Genel Öğretim Metotları*, Konya, 1994.

CEZERÎ, Muhammed b. Yusuf, *Mi'racu'l-Minhac Şerhu Minhacî'l-Vusul ila İlmi'l-Usul*, Daru İbn Hazm, Mekke, 2011.

CEZERÎ, Muhammed b. Yusuf, *Mi'racu'l-Minhac Şerhu Minhacî'l-Vusul ila İlmi'l-Usul*, Daru İbn Hazm, Mekke, 2011.

DAVUD, Muhammed Ali, *Usulu'l-Muhakemati's-Şer'iyye*, Daru's-Sekafe, Amman, 2000.

DAVUD, Muhammed Ali, *Usulu'l-Muhakemati's-Şer'iyye*, Daru's-Sekafe, Amman, 2004.

DAVUD, Muhammed Ali, *Usulu'l-Muhakemati's-Şer'iyye*, Daru's-Sekafe, Amman, 2004.

DEMİREL, Özcan, *Öğretimde Planlama ve Değerendirmeye-Öğretme Sanatı* Pegem Yay., Ankara, 2004.

EBU FARÎS, Muhammed Abdulkadir, *Kitabu'l-Eymân ve'n-Nuzûr*, Daru'l-Erkam, Amman, 2013.

EBU İD, Arif Halil, *el-Alakatu'd-Duveliyye fi'l-Fikhi'l-İslamî*, Daru'n-Nefais, Amman, 2014.

EBU İD, Arif Halil, *el-Vecîz fi'l-Vasaya ve'l-Mevaris*, Daru'n-Nefais, Amman, 2013.

EBU MUNÎS, Raid, *el-Muvadat el-Maliyye* (Ders Notları), Amman, 2014.

EBU RAHÎYYE, Macid, *el-Vecîz fi Ahkamî'l-Hudud ve'l-Kîsas*, Daru'n-Nefais, Amman, 2009.

EBU SAFÎYYE, Fahrî, *Fikhu'l-Kada ve Turuku'l-İsbat*, İrbid, 2001.

EBU SULEYMAN, Abdulvehhab İbrahim, *Menhecu'l-Bahs fi'l-Fikhi'l-İslamiyye*, Meketebetu'r-Ruṣd, Mekke, 2006.

EBU YAHYA, Ali, *Kavaid Fîkhîyye Ders Notları*, Amman, 2014.

EBU YAHYA, Muhammed Huseyn; Ebu İd Halil el-Abd; Ğayzan, Yusuf Ali; Geylanî, Zeyd;

SERTAVÎ, Mahmud Ali; Sava, Ali Muhammed; Muharime, Zeyab Abdulkérîm; Salahîn ABUDLMECÎD Mahmud; Geylânî, Abdulah İbrahim Zeyd, Nizâmu'l-İslâm, Daru't-Tark, Amman, 2011.

EBU'L-BASAL, Abdunnasır Musa, el-Kanunu'l-Medeniyyu'l-Urdunî Dirasetun fi'l-Fîkh, Daru'n-Nefais, Ürdün, 2012.

EBU'L-HAC, Salah, el-Mîşkat, Ahkamu't-Tahare ve's-Salat, ve'z-Zekat, Daru'l-Verrak, Amman, 2005.

ED-DURRÎ, Kaftan Abdurrahman, el-Bahsu'l-Fîkhiyyu ve Mesadiruh, Kitab Naşîrun, Beyrut, 2012.

EL-BEDEVÎ, Abdulazim, el-Vecîz fî Fîkhi's-Sunne ve'l-Kitabi'l-Aziz, Daru İbn Recep, Kahire, 2001.

EL-BUĞA, Mustafa; el-Hîn Mustafa, Şerbecî Ali, el-Fîkhu'l-Menhecî, Daru'l-Kalem, Beyrut, 1996.

EL-EŞKAR, Omer Süleyman, el-Vazîh fî Şerhi Kanuni'l-Ahvalî's-Şâhîyyeti'l-Urduniyye, Daru'n-Nefais, Amman, 2010.

EL-EŞKAR, Ömer Süleyman Abdullah, el-Medhal ila's-Şerîati'l-Fîkhi'l-İslâmî, Daru'n-Nefais, Ürdün, 2012.

EL-EŞKAR, Ömer Süleyman, Fîkhu'l-Kitab ve's-Sünne, Daru'n-Nefais, Amman, 2010.

EL-EŞKAR, Omer, Süleyman; Ebu Rahîyye, Macid; Şubeyr Muhammed Osman; Ebu'l- Basal, Abdunnasır, Mesail fi'l-Fîkhi'l-Mukarîn, Daru'n-Nefais, Amman, 2013.

EL-HASLAN, Sa'd b. Turkî, Fîkhu'l-Muamelati'l-Maliyye'l-Muasira, Daru's-Samîî, Riyad, 2012.

EL-HASLAN, Sa'd b. Turkî, Fîkhu'l-Muamelati'l-Maliyyetü'l-Muasira, Daru's-Samîî, Riyad, 2012.

EL-KAHÎNÎ, Fevaz Muhammed Ali Fârî, el-Kavaid ve'd-Davabitu'l-Fîkhiyye'l-Muessire fî Muamelati'l-Masrafiyyeti'l-İslamiyye, c.I-II, Müesseseti'r-Risale, Dîmaşk, 2013.

EL-KEMÂLÎ, Abdullah, el-Muvazenat Beyne'l-Mesâlid, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2000.

EL-KEMALÎ, Abdullah, eş-Serîatû'l-İslamiyye ve Fîkhu'l-Muvazenat, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2000.

EL-KEMALÎ, Abdullah, Tatbîkatu'l-Fîkhi'l-Muvazenat, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2000.

EL-KEMALÎ, Abdullah, Te'sîlu'l-Fîkhi'l-Muvazenat, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2000.

EL-KERBULÎ, Abdüsselam Ubâde Ali, Fîkhu'l-Evleviyyat, fî Zîlali Mekâsîdî's-Şerîati'l-İslamiyye, Daru Taybe, Dîmaşk, 2008.

EL-MAKDSÎ, Bahauddin Abdurrahman b. İbrahim, el-Udde Şehu'l-Umde, Daru'l-Hadîs, Kahire, 2003.

EL-MISRÎ, Yunus Refîk, et-Temvîlu'l-İslâmî, Daru'l-Kalem, Beyrut, 2012.

EL-MISRÎ, Yunus Refîk, Usulu'l-İktisâdi'l-İslâmî, Daru'i-Şamîyye, Beyrut, 1999.

EN-NEDVÎ, Ali, Kavaid Fîkhiyye, Thk. Mustafa ez-Zerka, Daru'l-Kalem-ed-Daru's-Şamîyye, Dîmaşk-Beyrut, 2013.

ERDOĞAN, Mehmet, İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi, İFAV Yay., İstanbul, 2011.

ERDOĞAN, Mehmet, İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi, İFAV Yay., İstanbul, 2011.

ERGÜN, Mustafa, Eğitim Sosyolojisi, <http://www.egitim.aku.edu.tr/egsos.pdf>, Erişim Tarihi: 25.09.2014.

ES-SIDDÎKÎ, Tahir Yusuf Sîddîk, Fîkhu'l-Musteciddat fi'l-İbadat, Daru'n-Nefais, Amman, 2013.

ES-SÛSÎ, Muhammed Abdulmejid, el-İctihâd ve't-Taklîd et-Teârûz ve't-Tercîh, Ders Notları, Amman, 2014.

GAZALÎ, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed et-Tusî, el-Mustasfa, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993.

GÜVEN, Bülent, Öğretim İlke ve Yöntemleri-Öğretim İlke ve Yöntemleriyle İlgili Temel Kavramlar, Pegem Akademi yay., Ankara, 2010.

HALLAF, Abdulvahap, İlmü Usulî'l-Fikh, Daru'l-Hadis, Mısır, 2002.

HAMÎD, Salih, el-Muessesatu'l-Maliyyetu'l-İslamiyye, Daru'n-Nevadir, Beyrut, 2014.

HAMMAD, Hamza Abdulkérîm, er-Rikabetu's-Şer'iyye fi'l-Masarîfî'l-İslamiyye, Amman, 2004.

HASSUNE, Arif, Fikhu'z-Zekat ve'l-Hac, Ders Notları, Amman, 2014.

HTTP://registration.ju.edu.jo/Lists/SpecDesc/All_Desc.aspx Erişim Tarihi: 29.09.2014.

HTTP://registration.ju.edu.jo/StudyPlans/Forms/All_Plans.aspx Erişim Tarihi: 02.10.2014.

<HTTP://sharia.ju.edu.jo/ar/arabic/Home.aspx#> Erişim Tarihi: 29.09.2014.

<HTTP://www.lob.gov.jo/AR/Pages/AdvancedSearch.aspx> Erişim Tarihi: 30.09.2014.

<HTTP://www.lob.gov.jo/AR/Pages/AdvancedSearch.aspx> Erişim Tarihi: 28.09.2014.

HASSAN, Muhammed, el-Hukuku'l-İslamiyye, Mektebetu'l-Feyyaz, Amman, 2006.

KALECÎ, Muhammed Revvas, Menahicu'l-Bahs fi'l-Muamelati'l-Maliyye, Daru'n-Nefais, Beyrut, 1999.

KARADAĞÎ, Ali Muhyiddin et-Te'minu'l-İslamî, Daru'ş-Şakir, Beyrut, 2009.

KARADAĞÎ, Ali Muhyiddin, el-Medhal ila İktisadi'l-İslamiyye, Daru'l-Beşair, Beyrut, 2010.

KARADAĞÎ, Ali Muhyiddin, el-Medhal ile'l-İktisadi'l-İslami, Daru'l-Beşair, Beyrut, 2010.

KARADAĞÎ, Buhus fi'l-Muamelati'l-Maliyyetu'l-Muasira, Daru'ş-Şakir, Beyrut, 2009.

İSİHAKA, Abdullah, Arap Dili ve Edebiyatı Öğrencisi, Kişisel Görüşme, Ekim, 2014.

EL-MİKDÂDÎ, Mansur Mahmud, Usulu Fikih Bölümü Öğretim Üyesi, Kişisel Görüşme, 21.09.2014.

HANÎ el-Alami, Îd el-Merridiy, Kişisel Görüşme, Temmuz, 2014.

MAVSILÎ, Mahmud b. Mevdûd, el-İhtiyar li Ta'lîli'l-Muhtar, Matbaatu'l-Halebiyye, Kahire, 1937.

MISRÎ, Yunus Refik, Usulu'l-İktisadi'l İslami, Daru'l-Kalem, Dimaşk, tsz..

MUHAMMED, Ahmed el-Hatîb, Şeria Fakültesi Dekanı, Kişisel Görüşme, Temuz, 2014.

IMAD Abdulhafiz, Ürdün Üniversitesi, Fikih ve Fikih Usulu Bölümü Başkanı, Kişisel Görüşme, Temuz, 2014.

MUŞAKIBE, Emin, Nizamu's-Siyasiyyu'l-Urdunî; Emanetu'l-Kubra Yay., Amman, 2009.

NEDVÎ, Ali, el-Kavaidu'l-Fikhiyye, Thk. Mustafa ez-Zerka, Daru'l-Kalem-Daru'ş-Şamîyye, Dimaşk-Beyrut, 2013.

NEVFEL, Ahmed, (Komisyon) es-Sekafetu'l-İslamiyye ve Kadaya'l-Asr, Daru'l-Hamid, Amman, 2011.

SABIK, Seyyid, Fikhu's-Sunne, Daru'l-Kutubi'l-Arabi, Beyrut, tsz..

SABUNÎ, Ali, Tefsiru Ayati'l-Ahkâm, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.

SARRAF, Abbas; Hizbun, Corc, el-Medhal ila İlmî'l-Kanun, Daru's-Sekafe, Amman, 2011.

SÖNMEZ, Veysel, Öğretim İlke ve Yöntemleri, Anı Yay., Ankara, 2011.

SÖNMEZ, Veysel, Öğretim İlke ve Yöntemleri, Anı Yay., Ankara, 2011.

ŞA'BAN, Zekiyuddin, Usulu'l-Fikh, Trc. İbrahim Kafi Dönmez, TDV Yay., Ankara, 2006.

ŞATİBÎ, İbrahim b. Musa b. Muhammed, el-Muvaafakat fi Usuli's-Şeriat, Thk. Muhammed İskenderanî-Adnan Dervîş, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002.

ŞEHVAN, Raşid Said, ed-Davabit Şer'iyye, Daru'l-Me'mun, Amman, 2013.

ŞUBEYR, Muhammed Osman, el-Muamelatu'l-Maliyyetu'l-Muasira, Daru'n- Nefais, Amman, 2007.

ŞUBEYR, Muhammed Osman, *Kavaidu'l-Kulliyye ve'd-Davabitu'l-Fikhiyye fî Şeriatî'l-İslamiyye*, Daru'l-Furkan, Amman, 2000.

YUSRÎ, Abdurrahman Ahmed, *Tatavvuru'l-Fikri'l-İktisadî*, Daru'l-Camia, Kuveyt, 2003.

ZERKEŞÎ, Bedruddin Muhammed b. Bahadır b. Abdullah, *el-Bahru'l-Muhît fî Usûli'l-Fîkh*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2007.

ZEYDAN, Abdulkérîm, *el-Medhal li-Dirasetî'l-ş-Şeriatî'l-İslamiyye*, Müessesetû'r-Risale, Beyrut, 2002.

ZEYDAN, Abdulkérîm, *el-Vecîz fî Usûli'l-Fîkh*, Müessesetû'r-Risale, Beyrut, 1987.

ZEYDAN, Abdulkérîm, *Nizamu'l-Kaza fî Şeriatî'l-İslamiyye*, Müessesetû'r-Risale, Beyrut, 2011.